

BİDGE Yayınları

Mali Özerklik, Kamu Mali Yönetimi Mevzuatı ve Küresel Kamusal
Mal Çalışmaları

Editör: Doç. Dr. Ali KAHRAMANOĞLU

ISBN: 978-625-372-448-1

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 25.12.2024

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

İçindekiler

6360 Sayılı Kanun'un Türkiye'de Belediyelerin Kaynak Yapısı Üzerinde Yaratmış Olduğu Etkinin Mali Özerklik Açısından İncelenmesi	4
Hasan AKSU	4
İsmail MARDİNLİ	4
Genel Yönetim Sektöründe Mali İstatistiklerin Kamu Mali Yönetimi Mevzuatı Açısından İncelenmesi	45
MURAT AYDIN	45
Mehmet Niyazi Çankaya	45
Küresel Kamusal Mal Kapsamında Amazon Ormanları	79
Yücel ERGÜN	79

BÖLÜM I

6360 Sayılı Kanun'un Türkiye'de Belediyelerin Kaynak Yapısı Üzerinde Yaratmış Olduğu Etkinin Mali Özerklik Açısından İncelenmesi

**Hasan AKSU¹
İsmail MARDİNLİ²**

GİRİŞ

Mali özerklik, ülkelerin kamu maliyesi literatüründe önemli bir konu olarak değerlendirilmektedir. Çünkü mali özerkliğin en temel göstergesi olan öz gelir, yerel yönetimlerin gelir konusunda merkezi yönetime karşı ekonomik açıdan bağımsızlığını gösterebilmektedir. Yerel yönetimler sahip oldukları öz gelirler sayesinde yerel halkın taleplerine uygun hizmetleri sunabilmektedir. Diğer yandan mali özerkliğin kamu hizmetlerinin sunumunda

¹ Dr. Hasan AKSU, Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye, Şanlıurfa/Türkiye, 0000-0001-8268-5733, aksuhasan2121@gmail.com

² Dr. İsmail MARDİNLİ, Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi, Şanlıurfa/Türkiye, 0000-0002-5138-7474, ismailmardinli63@gmail.com

kaynak tahsisini artırdığı düşünülmektedir. Bu bağlamda mali özerkliği savunan yazarlar, yerel yönetimlere devredilen mali ve idari yetkilerin hükümetin duyarlılığını ve etkinliğini artırabileceğini ileri sürmektedir (Ebel & Yılmaz, 2002; Tiebout, 1956; Oates 1972; Musgrave, 1956). Dolayısıyla genel kabul gören görüşe göre, yerel yönetimlerin toplumsal ihtiyaçları daha iyi ve uygun şekilde yerine getirdiği düşünülmektedir. Wolman ve arkadaşlarına göre ise yerel yönetim birimleri, ekonomide ve hükümetler arası sistemde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda yerel yönetimlerin üstlenmiş oldukları faaliyetleri merkezi yönetimin kısıtlamaları olmadan kendi takdir yetkileri çerçevesinde yerine getirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Diğer yandan yerel yönetimlerin üstlenmiş oldukları sorumluluklarla orantılı olarak gerekli mali araçlara ya da mali olanaklara sahip olmaları gerektiğini ifade etmişlerdir (Wolman & ark., 2010). Mali özerkliğe ilişkin literatürdeki siyasi tartışmalarda ise yerel yönetim birimlerinin, hesap verilebilir ve mali kaynakların hangi hizmetlerde kullanıldığı konusunda vatandaşlara karşı şeffaf olması gerektiğini belirtmektedir. Vatandaşların bu sayede yerel yönetimleri daha yakından takip etme fırsatına sahip olabileceği düşünülmektedir.

Yerel yönetim birimleri içerisinde ön plana çıkan birimler ise belediyelerdir. Belediyeler kamu hizmetlerini yerine getirebilmek için kamu gelirlerine ihtiyaç duymaktadır. Belediyelerin sahip oldukları toplam gelirler içindeki öz gelirlerinin payı ise mali özerklik için önemli bir gösterge niteliğinde olmaktadır.

Türkiye’de belediyelerin toplam gelirleri; genel bütçeden aktarılan vergi payları, öz gelirler, borçlanma gelirleri, bağış ve yardımlar ile diğer gelirlerden oluşmaktadır. Diğer yandan belediye

gelirlerinin hangi gelir kalemlerinden oluştuğu 5216 sayılı Büyükşehir belediyesi kanunu ile 5393 sayılı belediye gelirleri kanununda açıkça belirtilmiştir.

Belediyelerin toplam gelirleri içinde yer alan öz gelirler ile genel bütçeden aktarılan vergi payları, belediyelerin mali özerkliği için önemli göstergeler olmaktadır. Belediyelerin toplam vergi gelirleri içinde genel bütçeden aktarılan vergi payları arttığında öz gelirlerin oranı düşmekte, genel bütçeden aktarılan vergi payları düştüğünde ise belediyelerin öz gelirleri oranında artış görülmektedir. Bu durum belediyelerin mali özerklikleri üzerinde oldukça önemli bir yere sahiptir.

6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına dair Kanun ile 5216 büyükşehir belediyesi Kanununda bazı değişiklik ve düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. 6360 sayılı Kanun ile genel bütçe vergi gelirlerinden belediyelere aktarılan vergi paylarının dağıtımı ile ödeneklerin denkleştirilme kriterlerinde değişiklik yapılmıştır. Kanun öncesinde ölçeğe göre yapılan dağıtım kriterlerine nüfus kriteri de eklenmiştir. Bu doğrultuda birçok belediyenin statüsünde değişikliler meydana gelmiştir. Diğer yandan büyükşehir belediyelerin olduğu yerlerde il özel idarelerinin kaldırılmasıyla birlikte bu yerlerde vergilerin tahakkuk ve tahsilinde valiliklerin yetki ve görüşleri önem kazanmıştır.

6360 sayılı Kanun ile belediyelere genel bütçeden aktarılan vergi paylaşımında ölçek kriteri ile birlikte nüfus kriteri de önem kazanmıştır. Bu hususta kanunda belirtilen nüfus kriterleri altında kalan illerin ve beldelerin statüleri değişmiştir. Bununla birlikte bu

belediyelere genel bütçeden aktarılan vergi paylarının oranı da düşüş göstermiştir. Belediyelerin toplam gelirleri içerisinde genel bütçeden aktarılan vergi paylarının azalması vergi gelirlerini azaltmakla birlikte mali özerkliklerini de artırmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı 6360 sayılı Kanunun belediyelerin kaynak yapısında meydana getirmiş olduğu etkileri belirtmektir. Bu etkilerin mali özerklik açısından incelenmesi ise çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmada kronolojik olarak; özerklik, yerel özerklik ve mali özerklik kavramları açıklanmıştır. Akabinde 6360 sayılı Kanun tanımlanmış ve 6360 sayılı Kanunun belediyelerin gelir yapılarında yarattığı değişimler ifade edilmiştir. Özellikle 6360 sayılı Kanun ile belediyelerin öz gelirlerindeki değişim yapısı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Çalışma, 6360 sayılı Kanun ile belediyelerin kaynak yapısında yaşanan değişimin öz gelirler üzerindeki etkisi analiz edilerek sonuçlandırılmıştır.

Özerklik, Yerel Özerklik ve Mali Özerklik Kavramları

1.1.Özerklik

Literatürde “autonomy” terimi, Türkçe literatürde “muhtariyet” ve “otonomi” kavramlarıyla ifade edilmekte olup, günümüzde “özerklik” olarak adlandırılmaktadır (Bayramoğlu, 2008). Özerklik, bireylerin veya grupların kendilerine ait yetki ve görevleri bağımsız bir şekilde kullanabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Kalabalık, 2005). Ayrıca özerklik, kurumların çevresel koşullardan bağımsız olarak karar alma ve bu kararları uygulama özgürlüğünü ifade etmektedir (Ulusoy & Akdemir, 2009).

Bu tanımlar özerkliği, daha çok idari bir perspektiften ele almaktadır.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, idari özerklikle birlikte mali özerklikle ilgili hükümlere de yer vermektedir. Bu çerçevede yerel birimlerin mali kaynaklarının, Anayasa ve yasalarda belirtilen sorumluluklarıyla uyumlu olması gerektiği vurgulanmaktadır. Yerel yönetim birimlerine sağlanan mali kaynakların dayandığı mali sistemlerin, görevlerin yürütülmesi için gerekli harcamalardaki artışları izleyebilecek düzeyde çeşitlilik ve esneklik sunması önemli olmaktadır. Ayrıca mali açıdan zayıf olan yerel yönetim birimlerinin desteklenmesi ve kaynakların dengesiz dağılımının giderilmesi gerekmektedir (Ulusoy & Akdemir, 2014).

İdari ve mali özerkliğin yanı sıra, siyasi özerklik de önemli bir kavramdır. Siyasi özerklik, yerel birimlerin kendilerini ilgilendiren konularda yasa çıkarabilme yetkisine sahip olmalarını ve bağımsız bir şekilde hareket edebilmelerini sağlayan yapıyı ifade eder. Bu kavram genellikle federal yapılı devletlerde, anayasa tarafından ulusal kimliğe sahip olmayan yerel yönetim birimlerine tanınan özerk veya yarı özerk statü olarak görülmektedir (Ulusoy & Akdemir, 2009).

1.2. Yerel Özerklik

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda (Madde 3, 1. Fıkra) yerel özerklik kavramı şu şekilde tanımlanmıştır: “Yerel makamların kanunlarla belirlenen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkânı anlamı taşır”. Bu bağlamda yerel özerkliğin iki ana boyutu

olduğu anlaşılmaktadır. Birincisi, yerel yönetim birimlerinin merkezi yönetimle olan idari ilişkileridir. Yerel yönetim birimlerinin tamamen merkezi yönetimden bağımsız olduğu söylenemez, ancak kendi yetki alanlarında belirli bir bağımsızlığa sahiptirler. İkincisi ise, yerel yönetimlerin bölgesel topluluklar ve halkla olan ilişkilerini ifade eder. Bu boyut, seçimle göreve gelen yerel yönetim birimlerinin bölge halkını etkin bir şekilde temsil etmelerini kapsamaktadır. Dolayısıyla yerel özerklik, yerel yönetim organlarının merkezi yönetimle ve yerel halkla olan ilişkileri şeklinde açıklanabilir (Ökmen & Parlak, 2013; Keleş, 2011; Keleş & Yavuz, 1989).

Yerel özerklik kavramı, idari özerklik ve mali özerklik olmak üzere iki ana bileşen olarak ele alınmaktadır. İdari özerklik, özerk yapıya sahip kuruluşların kendi yetkili organlarıyla karar alabilmelerini ifade eder. Bu organlar, seçimle iş başına gelir ve idari özerkliğin temel unsurları olarak kabul edilmektedir. Mali özerklik ise bu kuruluşların ayrı mal ve kaynaklara sahip olmasını ve yasaların verdiği yetki çerçevesinde kendi organlarıyla harcama yapabilmelerini kapsamaktadır (Duran, 1982). İdari ve mali özerklik, yerel özerkliğin vazgeçilmez iki temel bileşenidir ve biri olmadan diğerrinin varlığı zordur. Özerk bir yerel yönetim biriminin sadece karar alması yeterli değildir; aynı zamanda gelir kaynaklarına sahip olması ve bu kaynakların miktarını belirlemede söz sahibi olması gerekmektedir (Giritli & ark., 2001).

Yerel yönetimlerin özerkliği, demokratikleşme açısından kritik bir unsur olarak görülür. Literatürde demokratikleşmenin gerçekleşmemesi yerel demokrasinin gelişimini engelleyen bir faktör olarak değerlendirilir. Bu bağlamda yerel yönetimlerin mali açıdan merkezi yönetime aşırı bağımlı olmamaları önemli

olmaktadır. Bu durum, yerel yönetimlerin kendi gelir kaynaklarına sahip olmasını ve bu kaynakları serbest bir şekilde toplayıp harcaıabilmelerini gerektirmektedir. Başka bir deyişle mali özerklik, idari özerklik ile gerçekleşmektedir (Duran, 1982).

1.3. Mali Özerklik

Yerel yönetimlerin kamusal hizmetleri etkili bir şekilde yerine getirebilmeleri için sorumluluk alanlarının net bir şekilde belirlenmiş olması önemlidir. Bu bağlamda yerel birimlerin bütçe ödenekleri ile harcamalarının belirlenmesi, devredilebilen gelir kaynaklarına sahip olmaları, belirleyici gelirler üzerinde söz sahibi olmaları ve piyasalardan borçlanabilme yetenekleri, mali özerkliklerinin değerlendirilmesinde kritik kriterlerdir.

Mali özerklik üzerine yapılan tanımlar farklılık gösterebilmektedir. Akai ve Sakata, mali özerkliği, yerel alt birimlerin kendi alanlarına ilişkin kararları alabilme yeteneğı olarak tanımlar (Yüksel, 2013). Dünya Bankası ise mali özerkliği üç temel boyutta ele alır: yetki devri, yetki genişliği ve yetkilendirme. Yetki devri, vergi toplama ve bütçe harcamalarının planlanması gibi konularda yetkilerin yerel yönetimlere aktarılmasını ifade eder. Yetki genişliği, merkezi yönetimin belirli hizmetlerin sorumluluğunu bölgesel birimlere devretmesini içerir. Yetkilendirme ise merkezi yönetim tarafından bazı sorumlulukların yerel birimlere devredilmesi ve bu birimlerin hizmetlerle ilgili sorumluluk almasını ifade eder (Meloche & ark., 2004).

Mali özerklik, farklı seviyelerdeki yönetimlerin bağılı olduğu kurumsal yapının bir sonucu olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda mali özerklik yerel yönetimlerin harcama, kaynak ve sorumluluklar konusundaki yetkilerini belirler. Mali özerklik, mali yerelleşmenin

karmaşıklığını ölçmede önemli bir rol oynar ve bu karmaşıklığı çözmeyi hedefler (Blöchliger & King, 2006).

Yerel yönetimlere gelir paylaşımı kapsamında merkezi yönetimden yapılan transferlerin koşulları, mali özerkliği doğrudan etkiler. Yerel yönetimlerin harcamalarını merkezi yönetimin müdahalesi olmadan kullanabilmeleri önemlidir. Bu bağlamda mali özerklik açısından en önemli faktörlerden biri gelir yapısıdır. Merkezi yönetim ve bağlı kamu kurumlarından yerel yönetimlere aktarılan kaynakların düşük tutulması, yerel yönetimlerin kendi vergi gelirlerini ve diğer öz gelirlerini belirleme yetkisine sahip olmaları gerekmektedir (Yılmaz, 2015).

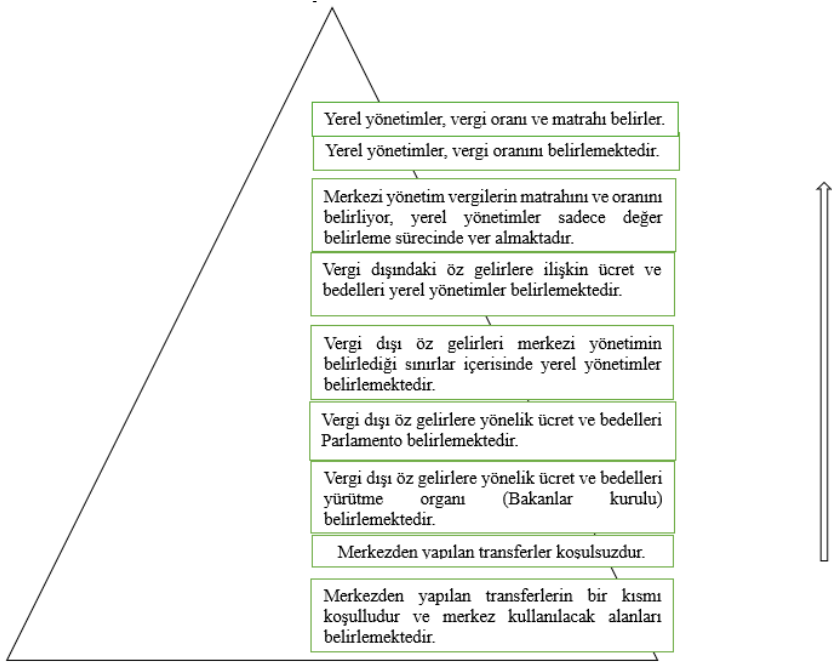
Yerel yönetimlerin mali özerkliklerini belirleyen bir diğer önemli faktör ise harcama gücüdür. Harcama gücü, yerel yönetimlerin bütçeleri üzerindeki kontrol alanlarını ve sınırlarını ifade eder. Merkezi yönetim tarafından belirlenen harcama alanları, yerel yönetimlerin harcama üzerindeki etkilerini sınırlayabilir. Bazı ülkelerde yerel yönetimler, tamamen merkezi yönetim tarafından belirlenen ve finanse edilen transferlerle kamu hizmetlerini sunmaktadır (Bach & ark., 2009).

Harcama gücü, yerel yönetimlerin mali özerklikleri üzerinde önemli bir işleve sahiptir. Yerel yönetimlerin kendi harcama politikalarını belirleme, değiştirme ve şekillendirme özgürlüğü bulunmalıdır. Bu nedenle harcama gücü yalnızca harcama payı değil, aynı zamanda politika oluşturma işlevini de kapsar. Harcama özerkliklerini belirleyen kurallar beş ana kategoride ele alınır (Bach & ark., 2009):

1. **Politika Özerkliği:** Yerel yönetimlerin hizmet sunumu ve politika oluşturma konularındaki yetkilerini belirler.
2. **Bütçe Özerkliği:** Yerel yönetimlerin hizmet önceliklerini belirleme ve kaynak tahsisi konusundaki etkilerini açıklar.
3. **Girdi Özerkliği:** Yerel yönetimlerin personel yönetimi, maaş belirleme gibi konulardaki yetkilerini ifade eder.
4. **Çıktı Özerkliği:** Yerel yönetimlerin sundukları hizmetlerin niteliği ve niceliği üzerindeki kontrol güçlerini belirtir.
5. **İzleme ve Değerlendirme Özerkliği:** Yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlerin izlenmesi ve değerlendirilmesi konusundaki yetkilerini açıklar.

Harcama özerkliği ile vergi özerkliği, yerel yönetimlerin kendi öz gelir kaynakları üzerindeki hareket alanını tanımlamaktadır. Vergi özerkliği, yerel yönetimlerin yeni vergi koyma, mevcut vergileri kaldırma, oran ve matrahlarını belirleme yetkilerini içerir ve yerelleşme üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Blöchliger & King, 2006).

Mali özerklik, yerel yönetimlerin vergi matrahı ve oranlarını merkezi yönetimin sınırlamaları olmadan belirleyebildikleri sürece etkili olur. Merkezi yönetimin, yerel yönetimler tarafından toplanan vergilerin matrahı ve oranı üzerinde yetkisi varsa, bu durumda mali özerklikten söz edilemez.

Şekil 1: Mali Özerklik Piramidi

Kaynak: Yılmaz, 2015.

Şekil 1, yerel yönetimlerin kaynak yönlü mali özerkliğini temsil etmektedir. Piramidin altından üstüne doğru ilerledikçe, mali özerklik artmakta ve yerel yönetimlerin mali alan yaratma kapasitesi güçlenmektedir. Piramidin güçlenmesi, ölçek ekonomisi ve borçlanabilme kapasitesinin etkisiyle gerçekleşmektedir. Gelişmiş ekonomik ve sosyal yapıya sahip yerel yönetimlerin kaynak yaratma kapasiteleri mali özerklikleri ile artarken, borçlanma imkanlarının varlığı, gelecekteki yükümlülükleri artırabilir ve gelir yaratma isteklerini azaltabilmektedir (Yılmaz, 2015).

Yerel yönetimlerin öz gelirlerini belirlemede vergi özerkliği, mali özerklik açısından kritik bir rol oynar. Yerel yönetimler,

merkezi yönetimden bağımsız olarak hizmet önceliklerini belirleyebilir ve harcamalarını yerel gelirlerle karşılamayı tercih edebilirler. Bu durum kaynak kullanımının etkinliğini artırır. Ayrıca merkezi yönetimden yapılan transferler, dışsallıkların içselleştirilmesi, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve vergi toplamada ölçek ekonomisinin sağlanması gibi nedenlerle yerel vergilerin desteklenmesine ilişkin tartışmaları ön plana çıkarmaktadır (Charbit, 2009).

Tablo 1: OECD Ülkelerinde Vergi ve Transfer Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar

Kategori	Mali Özerklik ve Vergi Özerkliği Düzeyi	Ülkeler
1	Düşük vergi özerkliği, yüksek vergi paylaşımı, orta düzeyde transferler	Almanya, Meksika, Avusturya, Çekya Cumhuriyeti
2	Düşük vergi özerkliği, düşük vergi paylaşımı, yüksek düzeyde transferler	Lüksemburg, Kore, Macaristan, İngiltere ve Yunanistan
3	Orta düzeyde vergi özerkliği, orta düzeyde vergi paylaşımı, orta düzeyde transferler.	Avusturya, İspanya, Belçika
4	Yüksek vergi özerkliği, vergi paylaşımı yok, orta düzeyde transferler	İsveç, İsviçre, Finlandiya, ABD, Norveç

Kaynak: Tablo OECD veri tabanından alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

OECD'nin üye ülkelerinin yerel yönetimlerinin vergi gelirlerini inceleyen bir çalışmada, yerel yönetimlerin gelir kaynaklarının özerk vergiler, vergi paylaşımı ve transferlerden oluştuğu ortaya konulmuştur. Vergi paylaşımı ve transferler benzer şekilde, yerel yönetimlerin vergi oranlarına müdahale etme özgürlüğünü kısıtlar. Çalışmada, OECD üyesi ülkeler, yerel yönetimlerinin gelir türlerine göre dört kategoriye ayrılmıştır.

Blöchliger ve Petzold'un (2009) araştırmasına göre, merkezi yönetimden yerel yönetimlere aktarılan yüksek düzeydeki transferler, ahlaki risklerin artmasına neden olabilir. Bu durum yerel yönetimlerin vergi toplama çabalarının azalmasına, yerel vergi gelirlerinin düşmesine ve borçlanmanın artmasına yol açmaktadır. Türkiye'de belediyelerin düşük öz gelirlerinin sebepleri arasında yüksek kayıp ve kaçak oranları, düşük tahakkuk ve tahsilat oranları, dönemsel yüksek borçlanma ve kaynak paylaşım sistemi gibi faktörler öne çıkmaktadır. Bu durum literatürde “sinek kâğıdı etkisi” olarak adlandırılmaktadır. Sinek kâğıdı etkisi, koşulsuz hibeler ve transferlerin yerel yönetimlerin harcamalarını, özel gelir artışlarına oranla daha fazla artırdığını ifade eder. Gramlar ve Galper'in adını verdiği bu etki, özellikle yerel yönetimlerin bütçelerinde açıkların artmasına ve bütçe dengelerinin harcamalar lehine bozulmasına neden olmaktadır (Yılmaz & ark., 2017).

Mali açıdan değerlendirildiğinde, vergi paylaşım sisteminin yerel yönetimlerin mali yapısı üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Vergi paylaşımı, yerel yönetimlere yardımlara kıyasla daha fazla güç ve özerklik sağlarken, aynı zamanda finansal riskler de taşır. Vergi gelirlerindeki dalgalanmalar, finansal riskleri beraberinde getirir. Ekonomik teşviklerin yerel

yönetimler arasında nasıl dağıtıldığı da önemli bir faktördür. Yerel yönetimler, ekonomik faaliyetlerinde çeşitli politikalar izleyerek gelir elde ederken, bu uygulamaların şeffaf olmaması, mali özerklik göstergelerinin karşılaştırılmasını sınırlar ve ülkeler arası mali etki analizlerini zayıflatır. Bu açıdan değerlendirildiğinde vergi paylaşım sistemi içinde genel bütçe vergi gelirlerinden belediyelere aktarın vergi payları önem arz etmektedir. 6360 sayılı kanun ile genel bütçeden belediyelere aktarılan paylar ile öz gelirler üzerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Dolayısıyla 6360 sayılı Kanun'un belediyelerin gelir kaynağı üzerinde yaratmış olduğu etkiler mali özerklik ile yakın ilişkili olmakta ve bu durumun analiz edilmesi önemli olmaktadır.

Türkiye’de Belediye Yönetimi

5393 sayılı kanuna göre belediye, “belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisidir”. Yerel yönetim birimleri içerisinde en önemli yeri belediyeler oluşturmaktadır. Özellikle 6360 Sayılı Kanun ile belediyelerin sınırlarının il mülki sınırları olarak genişletilmesinden sonra nüfusun büyük bir kısmı büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde yaşamaya başlamıştır. Bu nedenle yerel yönetimler denildiğinde akla ilk gelen birim belediyeler olmaktadır (Görmez &Yaylı, 2018; Nadaroğlu, 2001).

Türkiye’de statüleri farklı iki çeşit belediye yönetimi bulunmaktadır. İlki tümüyle 5393 sayılı belediye Kanununa göre kurulan ve faaliyet gösteren belediyeler, ikincisi ise yalnız büyükşehirlerde faaliyet gösteren ve farklı statüye sahip olan Büyükşehir Belediyeleridir.

2.1. 5393 Sayılı Kanun’a Göre Belediye Yönetimi

5393 sayılı belediye kanununa göre nüfusu 5.000 üzerinde olan yerleşim alanlarında belediye kurulabilir. İl ve ilçe merkezlerinde ise belediye kurulması zorunluluk olarak belirtilmiştir. Bu kapsamda belediyelerin organları; belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanından oluşmaktadır. Belediyelerde yetkili karar organı belediye meclisleridir. Belediye meclisinin görev süresi 5 yıldan oluşmaktadır (Madde 18). Belediye encümeni, belediyenin yürütme organıdır (Madde 34). Belediye başkanı, idarenin başı ve kamu tüzel kişiliğine sahip olmakla birlikte, belediye teşkilatını stratejik plan çerçevesinde yönetmek, belediyenin haklarını ve menfaatlerini korumak, resmi alan ve törenlerde belediyeyi temsil etme gibi görevlere sahiptir (5393 Sayılı Belediye Kanunu). Aynı zamanda ilgili kanuna ile meclis tarafından alınan kararların kesinleşebilmesi için mülki idare amirinin onayına ihtiyaç kalmamıştır. Ancak karar kesinleştiği tarihten itibaren en geç yedi iş günü içerisinde mülki idare amirine gönderilmelidir. Mahallenin en büyük mülki idari amirine gönderilmeyen kararların yürürlüğe giremeyeceği kanunda belirtilmiştir. Dolayısıyla bu uygulama önceki uygulamayla kıyaslandığında belediyelerin üzerindeki vesayet denetiminin ortadan kalktığı ve idari özerkliğin artığı görülmektedir.

2.2. 5216 Sayılı Kanun’a Göre Büyükşehir Belediye Yönetimi

5216 sayılı kanun büyükşehir belediyeleri ve büyükşehir sınırları içerisindeki belediyelerle ilgili düzenlemeleri kapsamaktadır. 5216 sayılı Kanun büyükşehir belediyesini, “sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan, idarî ve malî özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan, karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi” şeklinde tanımlamaktadır. Türkiye’de ilk olarak 1984 yılında uygulanan büyükşehir belediye

sistemi 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile yapılan düzenlemeler sonucunda son şeklini almıştır. Nüfusu 750.000 üzerinde olan illerde il belediyeleri kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülmektedir.

Büyükşehir belediyesi, büyükşehir belediye meclisi, büyükşehir belediye encümeni ve büyükşehir belediye başkanı organlarından oluşmaktadır ve büyükşehir belediye başkanı 5 yıl süreyle göreve gelmektedir (Madde 17). İlgili kanuna göre büyükşehir belediye meclisi büyükşehir belediyesinin karar organıdır (Madde 12). Büyükşehir belediye başkanı meclis başkanıdır. Büyükşehir içerisinde yer alan belediyelerin başkanları, büyükşehir belediye meclisinin tabi üyesidir. Büyükşehir belediye encümeni yürütme organı olarak görev yapmaktadır (Madde 16).

Artan nüfus ve kamuda etkin hizmet sunma amacıyla 2012 yılında kabul edilen ancak bazı hükümleri 30 Mart 2014 yerel seçimleriyle uygulanan 6360 sayılı kanunla değişiklikler yapılmıştır. Bu kapsamda “Yeni Büyükşehir Belediye Kanunu” şeklinde ifade edilen 6360 sayılı Kanunla 14 yeni büyükşehir belediyesi kurularak toplamda büyükşehir belediye sayısı 30’a yükselmiştir. Bu doğrultuda büyükşehir belediye sınırları il mülki sınırı kabul edilerek, 30 ildeki il özel idareleri kaldırılmış, yeni ilçeler kurulmuştur. 30 ildeki belde belediyeleri ve köy yönetimleri kaldırılarak, sınırları içerisinde yer aldıkları büyükşehir belediyelerin mahallesi statüsüne getirilmiş, nüfusu 2000 altında olan belde belediyeleri köye dönüştürülmüştür. Aynı zamanda 30 ilde Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı kurularak merkezi

yönetimden alınan paylar yeniden düzenlenmiştir (Çelikyay, 2014; Siverekli & Duman, 2015).

Türkiye’de Belediyelerin Gelir Kaynakları

Türkiye’de yerel yönetim birimlerinden biri olan belediyelere gelir sağlama hususundaki temel ilkeler Anayasa ve yasalarla düzenlenmiştir. 1982 Anayasası’nın 127. Maddesi “Mahalli idareler” başlığı altında, yerel yönetimlere görevleriyle orantılı olarak gelir kaynaklarının sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Bu madde kapsamında belediyelerin gelir kaynaklarının belli kanunlarla düzenlendiği görülmektedir. Bu kanunlar; 2464 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 5779 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu ve Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun şeklinde belirtilmiştir (Arıkboğa, 2016).

Türkiye’de belediyelerin gelir kaynaklarına yönelik kronolojik düzenlemelere bakıldığında ilk düzenlemenin Cumhuriyetin ilanından önce 1914 yılında Rüsumu Belediyesi Kanunu ile yapıldığı görülmektedir. Akabinde 1924 yılında 423 sayılı Belediye Vergi ve Resimleri Kanunu’yla belediyeler mali açıdan güçlendirilmek istenmiş ancak başarılı olunamamıştır. 1930 yılında kabul edilen 1580 sayılı Belediye Kanunu’yla düzenlemeler yapılmış olsa da başarılı olunmamış ve 1948 yılında 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu çıkartılmıştır (Türkoğlu, 2012). İlgili kanun ile merkezi yönetim gelirlerinin yerel yönetim birimleriyle paylaşılmasına yönelik düzenlemeler içermiştir. Ancak 1981 yılında çıkartılan 2380 sayılı Belediyeler ile İl Özel İdarelerine Genel Bütçeden Pay Verilmesi Hakkındaki Kanun ile yürürlükten kalkmıştır (Nadaroğlu, 2001).

1980 yılından sonra yapılan kanuni düzenlemelere bakıldığında yerel yönetim birimlerinin mali gücünü artırmaya yönelik düzenlemelerin ön plana çıktığı görülmektedir. 2380 sayılı Kanunla belediyelere farklı gelirlerden pay verilmesi düzenlemesinden vazgeçilerek, genel bütçe vergi gelirlerinden pay verilmesi düzenlemesine geçilmiştir. 1981 yılında 5237 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmış yerine 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu kabul edilmiştir. Bu düzenlemelerle hem merkezî yönetim gelirlerinden aktarılan paylar artırılmış hem de belediyelerin öz gelirleri verimli kılınmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda 1984 yılında 3030 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyelerin kurulması sağlanmış, 1985 yılında 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu'yla elde edilen vergi gelirleri belediye yönetimlerine bırakılmıştır.

2002 yılında 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanunla belediyelerin 5393 sayılı kanunun 68. Maddesi'nde yer alan hükümlere ek olarak borçlanma gelirleriyle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Aynı düzenlemeler 2004 yılında kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 23. Maddesi ile 2005 yılında kabul edilen 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 59. Maddesi'nde yer almaktadır. 2008 yılında yürürlüğü giren 5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkındaki Kanunla belediyelerin genel bütçe vergi gelirlerinden aldıkları paylar ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır.

2012 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi'nin eksikliklerini gidermeye yönelik çıkartılan 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile İlgili Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik

Yapılmasına Dair Kanun ile belediyelerde idari ve mali anlamda düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Yapılan düzenleme ve değişikliklerle belediye gelirleri, içinde bulunulan zamana uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda belediyelerin artan ihtiyaç ve istekleri esnek bir yapıda yapılandırılmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla yasal çerçeve içerisinde bakıldığında belediyelerin gelirleri üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar; öz gelirler, borçlanma ve genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılan pay ve ödemeler ile genel ve özel bütçeli idarelerden yapılan ödemeler, bağışlar ve yardımlar şeklindedir.

Yasal çerçeve içerisinde bakıldığında belediyelerin gelirleri üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar; öz gelirler, borçlanma ve genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılan pay ve ödemeler ile genel ve özel bütçeli idarelerden yapılan ödemeler, bağışlar ve yardımlar şeklindedir.

Tablo 2: Türkiye’de Belediyelerin Gelirleri

ÖZ GELİRLER	GENEL BÜTÇE VERGİ GELİRLERİNDEN AYRILAN PAY VE ÖDENEKLER İLE GENEL VE ÖZEL BÜTÇELİ İDARELERDEN YAPILACAK ÖDEMELER, BAĞIŞ VE YARDIMLAR	BORÇLANMA
- Vergiler - Harçlar - Harcamalara Katılma Payları - Ücret Gelirleri - Diğer Paylar - Diğer Öz Gelirler	- 5779 Sayılı Kanun’a Göre Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Ayrılan Pay - 5779 Sayılı Denkleştirme Ödeneği - 5393 Sayılı Kanununun 59. Maddesinin “ç” Fıkrasına Göre Gelirler - 5393 Sayılı Kanun’un 59. Maddesi’nin” g” Fıkrasına Göre Gelirler	- 5393 Sayılı Kanun’un 68. Maddesi - 4749 Sayılı Borç Yönetimi Kanunu

Kaynak: Belediye gelirleri ile ilgili mevcut yasal düzenlemeler dikkate alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2’de belediyelerin gelirleri gösterilmektedir. Bu gelirler belediyelerin mali özerkliği ve finansal yeterlilik açısından önem arz

etmektedir. Genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan paylar yasal çerçeve içerisinde merkezi yönetim tarafından belediyelere aktarılmaktadır. Aynı zamanda denkleştirme ödenekleri de genel bütçe vergi gelirleriyle düzenlenmekte ve belediyeler arasında yatay eşitliğin sağlanmasında önem arz etmektedir. Belediyelere merkezi yönetimden aktarılan bu paylar aynı zamanda merkezi yönetime olan bağımlılığı göstermektedir. Merkezi yönetim bütçesinin alt kalemlerinden olan genel ve özel bütçeli idarelerin yapmış olduğu bağışlar ve yardımlar da belediyeler için gelir kaynağı olarak ön plana çıkmaktadır. Belediyeler kamusal hizmetleri gerçekleştirirken giderlerini karşılayamadıkları durumlarda gelir sorununu geçici anlamda çözmek için yasaların belirlediği ölçülerde borçlanma gibi gelir kaynaklarına başvurmaktadır (Tablo 2).

Belediyelerle ilgili gelir kaynaklarına belediyelerin kuruluş kanunlarında ulaşmak mümkündür. Bu kapsamda 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 59. maddesine göre belediyelerin gelirleri şu şekildedir;

- Kanunlarla belirtilen belediye vergi, harç, resim ve katılma payları.
- Genel bütçe vergi gelirlerinden belediyelere ayrılan paylar.
- Merkezi yönetimin alt kolları olan genel ve özel bütçeli idarelerden yapılan ödemeler.
- Taşınır ve taşınmaz malların satışından ve kiralamasından elde edilen gelirler.

- Belediye meclisi tarafından belirlenen özel tarifelere göre tahsil edilecek hizmet karşılığı ücret gelirleri.
- Ceza ve faiz gelirleri.
- Bağışlar ve yardımlar
- Her türlü girişim, iştirak faaliyetlerinden elde edilecek gelirler.
- Diğer gelirler.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 23. maddesine göre ise belediye gelirleri şu şekildedir;

- Genel bütçe vergi gelirlerinin tahsilatı üzerinden büyükşehir ilçe belediyelerine ayrılan pay (%4,50) %30'u büyükşehir belediye payı şeklinde olmaktadır.
- Büyükşehir belediye sınırları içerisindeki belediyelere genel bütçe vergi geliri tahsilatının %6'sı şeklinde olmaktadır.
- 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nda belirtilen esaslara göre büyükşehir belediyesine tahsil edilecek at yarışı da dahil olmak üzere ortak bahislerden elde edilen eğlence vergisinin %20'si yarışın yapıldığı yerin belediye yönetimine, %30'u ise nüfus kriterine göre, geriye kalan %50 ise ilçe belediyelerine dağıtılmaktadır.
- Büyükşehir belediyesi bünyesinde yer alan sosyal, kültürel, spor, eğlence ve dinlenme tesisleri ile yeşil

sahalar içinde tahsili olunacak her çeşit vergi, resim ve harçlar.

- Bina ve alan cepheleri üzerindeki her türlü ilan ve reklam vergileri ile asma ve bakım ücretleri.
- Park yerlerinin işletilmesinden elde edilen gelirlerin ilçe ve ilk kademede yer alan belediyeler arasında nüfus kriterine göre dağıtımından elde edilecek gelirler.
- Büyükşehir belediyesi tarafından yapılması şartıyla yol, kanalizasyon ve su hizmetleri karşılığı harcamalarından katılma payları.
- Faiz, kira ve ceza gelirleri.
- Kamu kurum ve kuruluşlarının yardımları.
- Bağlı kuruluşların kesin hesaplarında oluşan fazlalık sonucu aktarılan gelirler.
- Büyükşehir belediyesi meclisi tarafından belirlenen iktisadi teşebbüslerin safi hasılatından alınan hisseler.
- Büyükşehir belediyesi bünyesindeki taşınır ve taşınmaz mal gelirleri.
- Hizmet karşılığı alınacak ücretler.
- Şartlı ya da şartsız bağışlar.
- Diğer gelirler.

6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde

Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 06/12/2012 tarih ve 28489 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanmıştır. Kanunun bazı maddeleri yayımı tarihinde diğer maddeleri ise 30 Mart 2014 tarihinde yapılacak mahalli idareler genel seçimi ile yürürlüğe girmiştir (6360 sayılı Kanun).

6360 sayılı kanun ile Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Ordu, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van illerinde büyükşehir belediyesi kurulmuştur. Bu illerde mevcut il belediyeleri ise büyükşehir belediyesine dönüştürülmüştür (6360 sayılı Kanun). Bu doğrultuda Türkiye’de mevcut büyükşehir belediyesi sayısı 30’a yükselmiştir.

Tablo 3: Türkiye’de Toplam Belediye Sayısı

Belediye Düzeyi	Mart 2023
Büyükşehir Belediyeleri	30
İl belediyeleri	51
Büyükşehir İlçe Belediyeleri	519
İlçe belediyeleri	403
Belde Belediyeleri	388
Toplam	1391

Kaynak: <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> sayfasından veriler alınarak düzenlenmiştir.

Tablo 3’te belirtildiği üzere Türkiye’de beş çeşit belediye bulunmaktadır. Bu belediyeler; büyükşehir belediyeleri, büyükşehir sınırları içerisindeki ilçe belediyeler, il belediyeleri, ilçe belediyeleri ve belde belediyeleri şeklindedir.

Tablo 4: *Türkiye’de Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze
Toplam Belediye Sayıları*

Yıl	Belediye Sayısı
1923	421
1950	628
1980	1.303
1990	1.727
2000	2.061
2010	3.125
2013	2.950
2014	1.396
2020	1.390
2021	1390
2022	1391

Kaynak: *YYGM Faaliyet Raporu, 2021: s. 20.*

Türkiye’de belediye sayısı 1950’li yıllardan sonra artış göstermekle birlikte, 1980’li yıllara gelindiğinde önemli düzeyde artış yaşandığı görülmektedir. 2008 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunu 8 ve 11. maddelerinde yapılan düzenlemeler ve 5747 sayılı Kanun’un uygulamasıyla 2013 yılında toplam belediye sayısı 2950 sayısına ulaşmıştır. Ancak 2012 yılında 6360 sayılı kanunla 1554 belediyenin tüzel kişiliğin kaldırılmasıyla toplam belediye sayısında %53 düzeyinde azalma olmuştur.

3.1. 6360 Sayılı Kanun ile Belediyelerin Kaynak Yapısında Yaşanan Değişim

İdareler arası gelir bölüşümü ve gelir transferi bağlamında, genel bütçe vergi gelirleri ve denkleştirme ödenekleri önemli gelir kaynakları arasında yer alır. Türkiye'de belediyeler için genel bütçe vergi gelirlerinden yapılan pay aktarımları, en önemli gelir kaynaklarından birini oluşturur.

Tablo 5: Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Belediyelere Aktarılan Paylar

5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun	
Önceki Düzenleme	Değişiklik sonrası
MADDE 2 – (1) ... (2) “Genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamının; yüzde 2,85'i büyükşehir dışındaki belediyelere, yüzde 2,50'si büyükşehir ilçe belediyelerine ve yüzde 1,15'i il özel idarelerine ayrılır”.	MADDE 2- (1) ... (2) “Genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamının yüzde 1,50'si büyükşehir dışındaki belediyelere, yüzde 4,50'si büyükşehirlerdeki ilçe belediyelerine ve yüzde 0,5'i il özel idarelerine ayrılır”.
(3) “Büyükşehir belediye sınırları içinde yapılan genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamının yüzde 5'i ile genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamı üzerinden büyükşehir ilçe belediyelerine ayrılan payların yüzde 30'u büyükşehir belediye payı olarak ayrılır”.	(3) “Büyükşehir belediye sınırları içinde yapılan genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamının yüzde 6'sı ile genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamı üzerinden büyükşehirlerdeki ilçe belediyelerine ayrılan payların yüzde 30'u büyükşehir belediye payı olarak ayrılır”

Kaynak: Türkiye Belediyeler Birliği, 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulmasına ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanuna İlişkin Rehber.

6360 sayılı Kanun öncesinde, 5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve belediyelere genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından büyükşehir dışındaki belediyelere %2,85, büyükşehir ilçe belediyelerine %2,50 ve il özel idarelerine %1,15 oranında pay aktarılmaktaydı. Ancak 6360 sayılı Kanun ile bu pay oranları yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, büyükşehir dışındaki belediyelere genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından %1,50, büyükşehir ilçe belediyelerine %4,50 ve il özel idarelerine %0,5 pay aktarılmaktadır. Bu düzenleme ile büyükşehir ilçe belediyelerinin aldığı pay artarken, büyükşehir dışındaki belediyelere ve il özel idarelerine ayrılan paylarda bir azalma gözlemlenmiştir.

Tablo 6: Türkiye’de Genel Bütçeden Vergi Gelirlerinin Dağıtımı

5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun	
Önceki Düzenleme	Değişiklik sonrası
MADDE 5- (1) ... (3) “Büyükşehir ilçe belediyeleri payı, nüfus esasına göre dağıtılır. Hesaplanan tutardan yüzde 30'luk büyükşehir belediyesi payı ayrıldıktan sonra kalan miktar büyükşehir ilçe belediyelerinin hesabına İller Bankası tarafından aktarılır”. (4) “Yüzde 70'i doğrudan ilgili büyükşehir belediyesi hesabına aktarılır. Kalan yüzde 30'luk kısmı ise büyükşehir belediyeleri arasında nüfus esasına göre dağıtılır”. (İVGK)	MADDE 5- (1) ... (3) “Büyükşehirlerdeki ilçe belediyeleri payının; yüzde 90'lık kısmı ilçelerin nüfusuna, yüzde 10'luk kısmı ise ilçelerin yüzölçümüne göre dağıtılır. Hesaplanan tutardan yüzde 30'luk büyükşehir belediyesi payı ayrıldıktan sonra kalan miktar büyükşehir ilçe belediyelerinin hesabına İlbank A.Ş. tarafından aktarılır”. (4) “Yüzde 6'lık büyükşehir belediye payının yüzde 60'ı doğrudan ilgili büyükşehir belediyesi hesabına aktarılır. Kalan yüzde 40'lık kısmının yüzde 70'i nüfusa, yüzde 30'u yüzölçümü esasına göre büyükşehir belediyeleri arasında dağıtılır”.

Kaynak: Türkiye Belediyeler Birliği, 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulmasına ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanuna İlişkin Rehber.

5779 sayılı Kanun kapsamında yapılan düzenlemeler arasında payların dağıtım kriterlerinden biri olan gelişmişlik endeksini düzenleyen 5. maddenin ikinci fıkrasında değişiklik yapılmıştır. Bu düzenlemeyle, belediyeler eşit nüfusa sahip olacak şekilde gruplara ayrılmıştır (5779 Sayılı İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun).

Tablo 7: Türkiye’de Denkleştirme Ödeneği Dağıtım Kriterleri

5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun	
Önceki Düzenleme	Değişiklik Sonrası
MADDE 6- (1) “Kesinleşmiş en son genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamının binde biri Maliye Bakanlığı bütçesine belediyeler denkleştirme ödeneği olarak konulur. Maliye Bakanlığı, bu ödeneği, mart ve temmuz aylarında iki eşit taksit halinde dağıtılmak üzere, İller Bankası hesabına aktarır. Bu ödeneğin yüzde 60’ı, nüfusu 5.000’e kadar olan belediyelere, yüzde 40’ı ise nüfusu 5.001-9.999 arasında olan belediyelere eşit şekilde dağıtılır”.	MADDE 6- (1) “Kesinleşmiş en son genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamının binde biri Maliye Bakanlığı bütçesine nüfusu 10.000’e kadar olan belediyeler için kullanılmak üzere denkleştirme ödeneği olarak konulur. Maliye Bakanlığı, bu ödeneği, mart ve temmuz aylarında iki eşit taksit hâlinde dağıtılmak üzere, İlbank A.Ş. hesabına aktarır. İlbank A.Ş., hesabına aktarılan ödeneğin yüzde 65’ini eşit şekilde, yüzde 35’ini ise nüfus esasına göre dağıtır”.

Kaynak: Türkiye Belediyeler Birliği, 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulmasına ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanuna İlişkin Rehber.

6360 sayılı Kanunla nüfusu 10.000'e kadar olan belediyelere dağıtılmakta olan denkleştirme ödeneğinin dağıtım kriterleri de değiştirilmiştir. Bu değişikliğin yürürlük tarihi Kanunun yayım tarihi olarak tespit edilmiştir. Belediyelere sağlanan denkleştirme ödeneğinde nüfus esaslı ön plana çıkmaktadır.

Düzenleme öncesinde ödeneğin %60'ı nüfusu 5000'e kadar olan belediyelere, %40'ı ise nüfusu 5001 ile 9999 arasında olan belediyeler arasında eşit şekilde paylaşılmıştır. Ancak düzenleme sonrası aktarılan ödeneğin %65'i eşit şekilde, %35'i ise nüfus kriterine göre dağıtılmaktadır.

3.1.1. Belediyelerin Öz Gelirlerinde Yaşanan Değişim

Yol harcamalarına katılma payları: 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanun'unda düzenlenen yol harcamalarına katılım payının alınması, 6360 sayılı Kanun ile belediye meclislerinin kararına bırakılmıştır (6360 sayılı Kanun).

Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik katkı payları: 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir il sınırları içinde il özel idarelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Bu bağlamda 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında belediyeler tarafından tahsil edilen emlak vergisiyle birlikte tahsil edilen taşınmaz kültür varlıklarının korunması katkı payı tutarı, defterdarlıklar bünyesinde açılan emanet hesaplarına yatırılacaktır. Tahsil edilen paranın %20'si Kültür ve Turizm Bakanlığının öncelik verdiği projeler kullanılacaktır. Yıl içerisinde proje karşılığında tahsil edilmeyen tutarlar aynı amaçla kullanılmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığına aktarılacaktır. Belediyeler kültür varlıkları ile

ilgili yapacakları projeler kapsamında bu kaynaktan faydalanabilecektir (6360 sayılı Kanun).

Maden sahalarındaki işyerlerine verilecek ruhsatlar: 3213 sayılı Maden Kanuna göre maden sahaları ve işyerleri ile ilgili işyeri açama ve çalışma ruhsatının verilmesine yönelik yetki ve görevleri il özel idarelerinin kaldırıldığı alanlarda valiliklerce yürütülecektir (6360 Sayılı Kanun).

6360 sayılı kanun ile maden sahalarında işyeri açma ve çalışma ruhsatının verilmesinde merci değişikliği yapılmış, belediyelere aktarılacak olan harç payı ile ilgili düzenlemeye yer verilmemiştir. Bundan dolayı 3213 sayılı Kanunda belirtilen uygulama olduğu gibi devam edecektir.

Mahalleye dönüştürülen köylerde vergi ve tarife uygulamaları: 63602 sayılı Kanun kapsamında tüzel kişiliği kaldırılan ve ilçe belediyelerine bağlanan köylerde;

- Emlak vergisi
- 2464 sayılı Kanuna göre alınana vergi, harç ve katılma payları

Yukarıda belirtilen vergi, harç ve katılma paylarının 5 yıl süreyle alınmamasına, içme ile kullanma suları için alınacak ücret, uygulamadaki en düşük tarifenin %25'ni geçmeyecek şekilde belirlenecektir. Bu durum büyükşehirlerde bulunan köylerde de uygulanacaktır (6360 sayılı Kanun).

Büyükşehir ve büyükşehir ilçe belediyesine dönüştürülen yerlerde emlak ve çevre temizlik vergisi uygulamaları: 6360 sayılı Kanun ile il belediyesiyken büyükşehir belediyesine dönüşen ve ilçe

belediyesiyken büyükşehir ilçe belediyesine dönüştürülen yerlerde emlak ve çevre temizlik vergisi uygulamasında değişikliğe gidilmiştir. Bu kapsamda 2014 yılında tahakkuk ve tahsil edilen emlak ile çevre temizlik vergisi oran ve miktarlarının nasıl kullanılacağı İçişleri Bakanlığınca Maliye Bakanlığından görüş alınarak büyükşehir belediyelerin bulunduğu valiliklere gönderilmiştir (6360 sayılı Kanun).

4. 6360 Sayılı Kanun’la Birlikte Belediyelerin Öz Gelirlerinde Yaşanan Değişimin Mali Açıdan Analizi

Belediyelerin toplam gelirleri içinde öz gelirlerinin düşük düzeyde ya da yüksek düzeyde olması mali özerklik için özem arz etmektedir. Öz gelirlerin düşük olduğu durumda belediyeler genel bütçeden aktarılacak olan vergi gelirlerine bağımlı hale gelmektedir. Diğer yandan belediyelerin öz gelirlerinin yüksek düzeyde olması belediyelerin genel bütçeden aktarılacak olan vergi gelirlerine bağımlılığını düşürmektedir. Bu yüzden belediyelerin sahip olduğu öz gelirlerin seviyesi mali özerklik için oldukça önemlidir.

Öz gelir, yerel yönetimlerin genel bütçe vergi gelirlerinden aldıkları paylar, yurtiçi ve yurtdışı kurum, kuruluş ve kişilerden alınan yardım, bağışlar dışında kalan tüm gelirleri ifade etmektedir (YYGM, 2022, s. 88). Ayrıca 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ile 1369 sayılı Emlak Vergisi Kanunu’nda belediyelerin öz gelirleri; vergi gelirleri ile vergi dışı gelirlerin (harç, ücret, harcamalara katılma payları, diğer pay, diğer öz gelirler) toplamından oluşmaktadır. Dolayısıyla belediyelerin öz gelirleri; belediyelerin, toplanmasından harcanmasına kadar olan tüm aşamalarda kontrol sahibi olduğu gelirler olarak ön plana çıkmaktadır (Arıkboğa, 2016, s. 278).

Tablo 8: Türkiye’de Belediyelerin Öz Gelirlerinin Toplam Gelirleri İçerisindeki Payı (Milyar Euro)

Yıllar	Belediye Öz Gelirleri	Belediyelerin Toplam Gelirleri	Öz Gelirlerin Toplam Gelirler İçerisindeki Payı (%)
2009	6.168.756	12.486.028	49,41
2010	8.376.902	17.202.946	48,69
2011	8.434.680	17.485.076	48,24
2012	9.266.270	19.537.456	47,43
2013	10.255.430	21.316.651	48,11
2014	9.389.104	21.493.057	43,68
2015	9.323.240	23.893.986	39,36
2016	9.818.916	24.249.822	40,49
2017	9.723.138	23.579.849	41,23
2018	7.653.024	19.599.477	39,05
2019	6.793.172	18.186.505	37,35
2020	5.939.228	17.032.173	34,87
2021	6.340.457	18.373.135	34,51

Kaynak: Veriler YYG, <https://verelyonetimler.csb.gov.tr/faaliyet-raporlari-i-88463> adresinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 8 incelediğinde Türkiye’de belediyelerin öz gelirlerinin toplam gelirler içerisinde bir düşüş eğilimi gösterdiği görülmektedir. Özellikle 2019 yılından sonra düşüş eğilim daha da artmıştır. 6360 sayılı yasadan önce belediyelerin öz gelirlerinin toplam gelirler içerisinde daha yüksek (%48-% 49) düzeyde olduğu görülmektedir.

Bu durum üzerinde 2012 tarihli 6360 sayılı yasa ile büyükşehir belediye sayısında meydana artış etkili olmaktadır. Çünkü yasa değişikliği ile büyükşehir belediyesine merkezi yönetimden aktarılan paylar artmış ve bu durum belediyelerin toplam gelirleri içerisinde öz gelirlerin payını düşürmüştür.

Belediyelerin toplam vergi gelirleri içerisinde yer alan öz gelirler, belediyelerin mali özerklik ve mali bağımsızlıklarını göstermektedir. Öz gelirlerin toplam gelirler içerisinde yüksek düzeyde olması belediyelerin mali özerklik açısından iyi durumda olduğunu ve aynı zamanda merkezi yönetimden bağımsız bir gelire sahip olduğunu da göstermektedir. Bu durum belediyelerin merkezi yönetimden ayrı bir şekilde kararlar alabilmesine ve vatandaşın istekleri doğrultusunda hizmet sunmasına imkân sağlamaktadır. Vatandaşların istekleri doğrultusunda yapılan hizmetlerin demokratikleşmeyi beraberinde getirdiği ve demokratikleşmenin de yerel katılımı ve yerel demokrasiyi güçlendireceği düşünülmektedir. Ancak Türkiye’de öz gelirlerin toplam gelirler içerisinde istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla belediyelerin mali özerklik bakımından düşük düzeyde kaldığı söylenilebilir. Bu husus Türkiye’de yerel yönetim birimleri başta olmak üzere özellikle belediye yönetimlerinde demokratikleşmenin önünde demokrasi engeli olarak ön plana çıkmaktadır. Çünkü yeterli gelire sahip olamayan belediyeler merkezi yönetimden bağımsız kararlar alamamakta ve vatandaş odaklı hizmetleri yerine getirememektedir

Tablo 9’da Türkiye’de belediyelerin türlerine göre öz gelirlerin toplam gelirler içindeki payı gösterilmiştir. 2012 yılında kabul edilen ve 2014 yılında bir bütün olarak uygulama alanı bulan 6360 sayılı kanun belediyelerin gelirlerinde değişikliklere neden

olmuştur. Belediyelere genel bütçeden aktarılan vergi paylarının oranları belediyelerin mali özerklikleri ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Bu kapsamda 6360 sayılı kanun ile özellikle genel bütçeden aktarılan vergi paylarını, denkleştirme ödenekleri ve vergilerin dağıtım şekilleri önem arz etmektedir.

Tablo 9: Belediyelerin Türlerine Göre Öz Gelirlerinin Toplam Gelirleri İçindeki Payı (BİN TL)

Yıllar	Büyükşehir Belediyeleri			İl Belediyeleri			İlçe ve belde Belediyeleri		
	Öz gelir	Toplam gelir	%	Öz gelir	Toplam gelir	%	Öz gelir	Toplam gelir	%
2010	4.650.915	13.322.111	34,91	2.065.791	3.872.328	53,91	9.953.330	17.039.424	58,41
2011	5.224.550	15.560.584	33,58	2.312.508	4.518.688	51,18	12.115.784	20.660.955	58,64
2012	5.304.191	17.228.427	30,79	2.721.807	5.183.880	52,51	13.379.087	22.719.218	58,89
2013	6.703.442	20.719.833	32,35	3.202.732	6.412.220	49,95	16.040.064	26.799.231	59,85
2014	9.764.184	29.823.555	32,74	1.895.931	4.362.365	43,26	15.662.178	28.403.020	55,14
2015	8.004.780	33.181.095	24,12	2.277.433	5.315.121	42,85	18.156.187	33.761.172	53,78
2016	9.272.900	37.911.916	24,46	2.602.541	6.006.549	43,33	20.972.240	37.224.648	56,34
2017	12.624.482	46.170.934	27,34	3.040.143	7.213.268	42,15	24.479.369	43.922.940	41,23
2018	14.069.647	54.659.026	25,74	3.245.568	8.057.035	40,28	26.080.858	48.369.045	53,92
2019	13.493.668	56.400.494	23,92	3.263.177	8.618.858	37,86	26.455.223	50.592.258	52,29
2020	11.163.451	64.611.327	17,28	3.891.089	10.492.040	37,09	32.743.898	61.808.193	52,98
2021	17.359.063	94.396.430	18,39	5.082.381	14.094.022	36,06	43.873.215	83.873.215	52,45
2022	30.347.672	184.556.590	16,44	9.241.126	26.829.566	34,14	83.909.455	161.703.680	51,89
2023	52.459.170	336.216.485	15,60	16.818.587	49.338.826	34,09	153.960.762	297.310.288	51,78

Kaynak: Veriler Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü,
<https://yerelyonetimler.csb.gov.tr/faaliyet-raporlari-i-88463> sayfasından
alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye’de Büyükşehir belediyelerin toplam gelirleri içinde öz gelirlerin payı 6360 sayılı Kanun’un değişikliğine kadar %30’un üzerinde seyretmiştir. Ancak büyükşehir belediyelerinde 2014

yılından sonra öz gelirlerin toplam gelirler içindeki payı düşüşe geçmiştir. Özellikle 2023 yılında öz gelirlerin toplam gelirler içindeki payı %15 seviyesine olmuştur. 2014 yılında büyükşehir belediyelerin toplam gelirleri içinde öz gelirlerin payı %32 düzeyinde olurken, 2023 yılında %15 düzeyine inmiştir. 2014 yılı ile 2023 yılı kıyaslandığında büyükşehir belediyelerin toplam gelirleri içinde öz gelirlerin payının yüzde elli düşüş gösterdiği görülmektedir.

İl belediyelerin toplam gelirleri içinde öz gelirlerinin payı 2014 yılında %43, 2023 yılında ise %34 düzeyinde olmuştur. 6360 sayılı Kanun'un kabulü ve uygulama alanı bulmasıyla il belediyelerin toplam gelirleri içinde öz gelirlerinde düşüş eğilimi olduğu görülmektedir.

İlçe ve belde belediyelerinin toplam gelirleri içinde öz gelirlerinin payı 2014 yılında %55, 2023 yılında ise %51 düzeyinde olmuştur. İlçe ve belde belediyelerinin toplam gelirleri içinde öz gelirlerinin payı düşüş göstermiştir. Ancak ilçe ve belde belediyelerinde öz gelirlerinin toplam gelirler içindeki payındaki düşüş büyükşehir belediyeleri ve il belediyelerine göre daha az oranda gerçekleşmiştir.

SONUÇ

Yerel yönetimler kamusal hizmetlerin sunumunda üstlenmiş oldukları rollerle merkezi yönetimin eksikliklerini de gidermektedir. Bu bağlamda yerel yönetimler, merkezi yönetimin kamusal hizmetleri sunma rolünü azaltarak, yerel düzeyde daha spesifik özelliklere sahip hizmetleri yerine getirmektedir.

1980’li yıllardan sonra neo-liberal politikaların uygulanmasıyla birlikte yerinden yönetim, mali yerelleşme, yönetişim gibi olguların ön plana çıkması, yerel yönetimlerin kamusal hizmetlerdeki rolünü ön plana çıkarmıştır. Özellikle dünyada refah devleti anlayışının gelişim göstermesi, nüfus artışına paralel olarak kentleşme sürecinde yaşanan gelişmeler, kamusal hizmetleri sunumu noktasında yerel yönetim birimlerinin öneminin artırmıştır.

Kamusal hizmetlerin “subsidiarite” ilkesi doğrultusunda yani halka en yakın birimler tarafından yerine getirilmek istenmesi, yerel yönetimlerin hizmet yükünü artırmıştır. Artan hizmet yükü yerel yönetim birimleri ile merkezi yönetim arasında görev ve sorumluluk paylaşımının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak görev ve sorumluluklarının paylaşılmasında yaşanan olumlu gelişmeler gelir paylaşımı konusunda yaşanmamıştır. Bu kapsamda yerel yönetimler kamusal hizmetleri yerine getirirken vergiler ve öz gelirler konusunda yetersiz kalmış, merkezi yönetimden yapılan transferlere bağımlı bir şekilde hizmetleri yerine getirmeye çalışmıştır. Merkezi yönetimden yapılacak transferlerin yetersiz olması durumunda borçlanmaya başvurarak, kamusal harcamaları finanse etmeye çalışmışlardır.

Türkiye’de yerel yönetimleri birimleri içerisinde belediyeler ön plana çıkmaktadır. Belediyelerin sahip olduğu gelirler ise 5393 sayılı Belediye Kanunu ile 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu’nda belirtilmiştir. Ancak 2012 yılında 6360 sayılı Kanunla belediyelerin gelir yapılarında özellikle genel bütçeden aktarılan vergi paylarının dağıtımında değişiklikler yaşanmıştır. 6360 sayılı Kanun’un bazı maddeleri 2012 yılında yürürlüğe girerken bazı

maddeleri ise 2014 yılında yapılan yerel seçimlerle yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda 5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanunla belediyelerin gelir yapılarında yapısında değişiklikler meydana gelmiştir.

6360 sayılı Kanun düzenlemesiyle genel bütçeden aktarılan vergi gelirlerinin dağıtımında yalnızca nüfus kriteri değil, aynı zamanda yerleşim yerlerinin yüzölçümü de dikkate alınmıştır. Başka bir deyişle, belediyelere ayrılan paylar artık hem nüfus hem de yüzölçümü kriterlerine göre belirlenmektedir. Bu değişiklikler ile büyükşehir belediyelerin genel bütçe vergi gelirlerinden almış olduğu vergi payları artış göstermiştir. Büyükşehir belediyelerin toplam gelirleri içinde öz gelirlerinin payı da 6360 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle düşüşe geçtiği görülmektedir. Aynı şekilde belde belediyeleri ile ilçe ve belde belediyelerinin toplam gelirleri içinde öz gelirlerinin payı düşmüştür. Ancak ilçe ve belde belediyelerinin öz gelirlerindeki düşüş belde belediyeleri ile büyükşehir belediyelerine göre daha az olmuştur. Bu durumun temel nedeni ise 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ile ilçe ve belde belediyelerine genel bütçeden aktarılan vergi paylarının tahsilatı, denkleştirme ödeneği ve dağıtım kriterlerinde yaşanan değişimlerden kaynaklanmıştır. Bu durumun büyükşehir belediyeleri ile il belediyelerinin toplam gelirleri içinde öz gelirlerin azalmasına neden olduğu söylenebilir. Diğer yandan büyükşehir belediyeleri ile il belediyelerinin genel bütçeden aktarılabilecek olan vergi gelirlerine olan bağımlılıklarının ilçe ve belde belediyelerine göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Genel olarak bakıldığında 6360 sayılı Kanun ile belediyelere genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan payların büyükşehir belediyeleri ile il belediyelerinin mali özerklik düzeylerini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. İlgili kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte büyükşehir belediyelerinin toplam gelirleri içinde öz gelirlerinin payı düşüş göstermiştir. İl belediyelerinde de öz gelirlerin toplam gelirler içindeki payı düşüş göstermiş ancak büyükşehir belediyelerinde olduğu gibi sert düşüş yaşanmamıştır. İlçe ve belde belediye düzeyindeki belediyelerde ise öz gelirlerin toplam gelirler içindeki payı az düşüş göstermiştir. Bu doğrultuda 6360 sayılı Kanun'un belediyelerin mali özerklikleri üzerinde olumsuz etkiler yarattığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu. (6 Nisan 2021). <https://www.mevzuat.gov.tr/> Adresinden alınmıştır.

5393 Sayılı Belediye Kanunu. (7 Mart 2022). <https://www.mevzuat.gov.tr/> Adresinden alınmıştır

6360 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu. (10 Mart 2022). <https://www.tbb.gov.tr/> Adresinden alınmıştır.

Arıkboğa, Ü. (2016). Türkiye’de belediyelerin gelir yapısı, sorunlar ve çözüm önerileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (33), 276-292.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartnamesi (12 Kasım 2023). <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/155-avrupa-yerel-yonetimler-ozerklik-sart/> Adresinden alınmıştır.

Bach, S., Blchliger, H., Walau, D. (10.10.2022). OECD Network on Fiscal Relations Across Levels of Government. (The Spending Power of Sub-Central Governments: A Pilot Survey). <https://www.oecd.org/tax/federalism/42783063.pdf>. Adresinden alınmıştır.

Bayramoğlu, A. (2008). Türkiye’de yerel yönetimlerin özerklik meselesi üzerinden yeniden düşünmek. *Çağdaş Yerel Yönetimle Dergisi*, 17(4), 5-44.

Blöchliger, H. ve King, D. (09 Eylül 2022). Fiscal Autonomy of Sb-Cenral Governments. (OECD Publishing OECD Working Papers on Fiscal Federalism, No: 2). <http://dx.doi.org/10.1787/5k97b127pc0t-en>. Adresinden alınmıştır.

Charbit, C. (10.10.2022). Explaining the sub-national tax-grants balance in OECD countries. (OECD Publishing). <http://www.oecd.org/ctp/federalizm/44349057.pdf>. Adresinden alınmıştır.

Çelikyay, H. (2014). Değişen Kent Yönetimi ve 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası. *SETA Analiz*, (101), 7-22.

Duran, L. (1982). İdare hukuku ders notları. Fakülteler Matbaası: İstanbul.

Ebel, R.D. ve Yılmaz, H. (2002). On the measurement and impact of fiscal decentralization, *World Bank Institute*, 1-26.

Giritli, İ., Bilgen, P., Akgüner, T. (2001). *İdare hukuku*. Der Yayınları: İstanbul.

Görmez, K. ve Yaylı, H. (2018). *Yerel yönetimler*. Orhon Kitabevi: Ankara.

Kalabalık, H. (2005). Avrupa Birliği ülkelerle karşılaştırmalı yerel yönetimler hukuku. Seçkin Yayıncılık: Ankara.

Keleş, R. (2011). Yerinden yönetim ve siyaset. Cem Yayınevi: İstanbul.

Keleş, R. ve Yavuz, F. (1989). *Yerel yönetimler*. Turhan Kitabevi: Ankara.

Ltd. Şti: Ankara.

Meloche, J.P., Vaillancourt, F., Yılmaz, S. (2004). Decentralization or fiscal autonomy? What does really matter? Effects on growth and public sector size in European transition countries, *World Bank Policy Working Paper*, 3254, 1-30.

Musgrave, R.A. (1959). *The theory of public finance*. McGraw-Hill: New York.

Nadaroğlu, H. (2001). *Mahalli İdareler teorisi, ekonomisi, uygulaması*. Beta Yayınları: İstanbul.

Oates, W.E. (1972). *Fiscal federalizm*. New York: Harcourt Brace Javanovich.

Ökmen, M. ve Parlak, B. (2013). Kuram ve uygulamada yerel yönetimler. Ekin Basım Yayın Dağıtım: Bursa.

Siverekli, E. ve Kırıcı, D. A. (2015). Küreselleşme sürecinde yerelleşme ve Türkiye'ye yansımaları, kapanan belediyelerin borçları erteleniyor, *İller ve Belediyeler Dergisi*, (802), 24-36.

Tiebout, C.M. (1956). A pure theory of local expenditures, journal of local enpenditures. *Journal of Political Economy*, 5. 416-424.

Türkiye Belediyeler Birliği. (20 Nisan 2023). <https://www.tbb.gov.tr/Tr/> Adresinden Alınmıştır.

Ulusoy A. ve Akdemir, T. (2009). Yerel yönetimler ve mali özerklik: Türkiye ve OECD ülkelerinin karşılaştırmalı analizi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 147-162.

Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2014). Mahalli idareler: teori, uygulama, maliye. Seçkin Kitabevi: Ankara.

Wolman, H., McManmon, R., Bell, M., Brunori, D. (2010). *Comparing local government autonomy across states*. In The Property Tax and Local Autonomy: The Lincoln Institute.

Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü. (10 Haziran 2023).
<https://yerelyonetimler.csb.gov.tr/> Adresinden alınmıştır.

Yılmaz, H., Emil, F.H., Kerimoğlu, B. (2017). Yerel yönetimler maliyesi. Hisar Matbaa Yılmaz, H. (2015). Belediye gelirlerinin mali özerklik bağlamında değerlendirilmesi. *TBB İller ve Belediyeler Dergisi*, 10(24), 804-808.

Yüksel, H. (2013). Türkiye’de mali yerelleşmenin boyutları ve ölçümü üzerine bir değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi*, 20(2), 147-162.

BÖLÜM II

Genel Yönetim Sektöründe Mali İstatistiklerin Kamu Mali Yönetimi Mevzuatı Açısından İncelenmesi

MURAT AYDIN
Mehmet Niyazi Çankaya

Giriş

Türk kamu mali yönetimi, etkinlik, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri doğrultusunda sürekli bir denetim sürecine tabidir. Bu denetim sürecinin temel unsurlarından biri de Sayıştay tarafından yapılan dış denetimdir. Sayıştay Türkiye’deki kamu idarelerini denetlemek ve yaptırımlar uygulamak yetkisine sahip yüksek bir mahkemedir. Sayıştay bağımsız bir yapıya sahip olmasının yanında yaptığı denetim bütün kamu idareleri için bağlayıcı niteliktedir. Sayıştay yaptığı denetimleri raporlayıp Türkiye Büyük Millet Meclisine sunmaktadır. Bu raporlardan birisi de mali istatistikleri değerlendirme raporudur.

Kamu idareleri bağlamında genel yönetim sektöründe mali verileri toplayıp mali istatistik hazırlamak görevi Maliye Bakanlığına aittir. Bu kapsamda mali istatistiklerin hazırlanması ve bu istatistiklerin analizlerinin yapıp raporlanması süreci Maliye Bakanlığı ve Sayıştay Başkanlığı arasındaki ilişkiyi de öne çıkarmaktadır. Mali istatistiklerin hazırlanması şüphesiz kamu mali yönetiminde ekonomiklik, etkinlik ve verimlilik ilkelerinin gereği olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan yukarıda bahsi geçen iki kurumun hukuki görünümleri bu çalışma açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışma “mali istatistik” teriminin hukuki altyapısına odaklanmakta, kamu mali yönetimi açısından mevzuattaki yerini incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmada belge inceleme tekniği kullanılmıştır. “Mali istatistik” anahtar kelimesi esas alınmak suretiyle konu ile ilgili birincil ve ikincil mevzuat mercek altına alınmıştır. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Sayıştay Kanunu, 30342 sayılı Mali İstatistik Yönetmeliği ve Mali İstatistikleri Değerlendirme Raporları ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir.

Literatür İncelemesi

Literatürde kamu mali yönetimi, denetim ve mali saydamlık konularında yapılan oldukça fazla sayıdadır. Ancak kamu mali yönetiminde mali istatistikler bağlamında kapsamlı bir literatür taraması yapılmasına rağmen, mevcut araştırmaların sayısının beklenenden az olduğu görülmüştür. Özellikle 5018 Sayılı Kanun ve Sayıştay'ın rolü üzerine yapılan çalışmalar, belirli temalar etrafında yoğunlaşmış olmakla birlikte, bu alandaki akademik derinlik sınırlıdır. Bu nedenle, literatür taramasında ulaşılabilen çalışmalar

üzerinden konuya dair bir değerlendirme yapılmış ve mevcut kaynaklar ışığında analizler sunulmuştur. Literatürdeki bu boşluk, gelecekte yapılacak araştırmaların katkısına açık bir alan açmakta ve ilgili konunun daha geniş bir çerçevede ele alınmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile getirilen kamu mali yönetim ve kontrol sistemi, dış denetim ve bu görevi TBMM adına yürüten Sayıştay'a önemli bir sorumluluk yüklemiştir. Sayıştay, bu sistemin etkin bir şekilde işleyebilmesi ve hesap verebilirliğin güçlendirilmesi açısından kritik bir yüksek denetim otoritesi olarak görev yapmaktadır (Candan, 2009). Kamu mali yönetiminde mali saydamlık ve hesap verebilirliğin sağlanması, uluslararası muhasebe standartlarına uygun mali raporlama ile mümkündür. Bu raporlar, kamu kaynaklarının kullanımını anlamak, denetim süreçlerinde rehberlik sağlamak ve demokratik denetimi güçlendirmek için temel bir araçtır (Akyel, 2016).

Mali istatistiklerin hazırlanması, kamu mali yönetim sistemine katkı sağlamakta, kaynakların etkin kullanımını belirlemek için önemli analizler yapılmasına olanak tanımaktadır. Söyler ve Çolak (2012), kamu mali istatistiklerinin düzenli olarak hazırlanmasının, bütçe yönetiminde mali disiplin sağladığını ve ekonomiye katkı sunduğunu belirtmiştir. Çetinkaya ve Aslantaş (2019), kamu harcamalarının tasnifine odaklanarak cari transfer harcamalarının kavramsal içeriğini açıklamış ve bu harcamaların yıllar içindeki büyüklüklerinin ekonomiyle olan ilişkisini incelemiştir. Aynı zamanda, Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçim yılı olan 2018'de yapılan harcamaların daha alt kalemler düzeyinde değerlendirilmesi yapılmıştır.

Kamu mali yönetiminde koşullu yükümlölükler, devlet bütçesine ciddi mali riskler getirmektedir. Turan (2014), Türkiye’de kredi garantileri, Kamu-Özel İşbirliği projeleri ve Kredi Garanti Fonu gibi önemli koşullu yükümlölüklerin nasıl yönetildiğini ele alarak bu mali risklerin şeffaf ve öngörülebilir bir şekilde yönetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, devletlerin mali politikalarının takibi ve analizi açısından önemini ele almakta ve Türkiye’de devlet borçlarının nasıl muhasebeleştirildiğini incelemektedir.

Sayıştay raporlarının kamu mali yönetiminde mali saydamlık ve hesap verebilirliğe katkısını araştıran Aksoy (2022), 2012-2018 yılları arasındaki Sayıştay mali denetim raporlarını incelemiş ve raporların genel olarak mali saydamlık kriterlerini karşıladığını, ancak bazı eksiklikler olduğunu tespit etmiştir. Özekicioğlu (2017) ise 5018 Sayılı Kanun ile başlayan ve 6085 Sayılı Sayıştay Kanunu ile tamamlanan dış denetim sürecindeki mevzuat değişikliklerini ele almış, bu değişikliklerin kamu mali yönetimine olan olumlu etkilerini analiz etmiştir. Bu çalışmalar, kamu mali yönetimi alanında raporlama, denetim ve mali saydamlık ilkelerinin daha da geliştirilmesi için politika önerileri sunmaktadır.

Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan *belge incelemesi* tekniği kullanılmıştır. Belge incelemesi, belirli bir konuya dair yazılı belgelerin sistematik bir şekilde incelenmesini ve analiz edilmesini içeren bir yöntemdir. Araştırmanın temel odağı olan “mali istatistik” kavramının hukuki altyapısının ve kamu mali yönetimi açısından mevzuattaki yerinin incelenmesi amacıyla birincil ve ikincil kaynaklar detaylı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın

kapsamına giren mevzuat ve belgeler, ilgili kanunlar ve düzenlemeler ile sınırlı tutulmuş, bu bağlamda *5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu*, *6085 Sayılı Sayıştay Kanunu*, *30342 Sayılı Mali İstatistik Yönetmeliği* ve *Mali İstatistikleri Değerlendirme Raporları* derinlemesine analiz edilmiştir. Belge inceleme sürecinde, “mali istatistik” anahtar kelimesi esas alınarak ilgili hukuki belgeler ve raporlar sistematik bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Mevzuatın incelenmesi, mali istatistiklerin hukuki temellerinin daha iyi anlaşılmasına ve kamu mali yönetimi bağlamındaki rollerinin netleştirilmesine olanak sağlamıştır. Bu yöntem, konunun hem teorik hem de uygulamalı yönlerini ele alarak mevzuatın mali yönetim üzerindeki etkilerini değerlendirmek açısından uygun bir çerçeve sunmaktadır.

2.1. Mali İstatistiklerde Kullanılabilecek İstatistiksel Teknikler

2.1.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Tanımlayıcı istatistikler, finansal verilerin genel bir özeti için kullanılır. Bu teknikler, verilerin temel özelliklerini anlamaya yardımcı olur ve daha ileri analizler için bir temel oluşturur. Tanımlayıcı istatistikler arasında ortalama, medyan, varyans, standart sapma gibi ölçütler yer alır.

- **Ortalama (Mean):** Verilerin aritmetik ortalamasını hesaplamak için kullanılır. Bu, bir varlık fiyatının veya bir portföyün genel performansını analiz etmek için sıklıkla kullanılır.
- **Standart Sapma (Standard Deviation):** Riskin ölçüsü olarak yaygın şekilde kullanılır. Bir varlığın

fiyatının ortalama etrafındaki dalgalanmasını ifade eder.

- **Varyans (Variance):** Verinin ne kadar değiştiğini, özellikle de finansal riskleri ölçmek için kullanılır (Gujarati, 2003; Wooldridge, 2019).

2.1.2. Regresyon Analizi

Regresyon analizi, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkileri modellemek için kullanılır. Mali analizlerde, regresyon modeli, hisse senedi fiyatlarının belirli ekonomik faktörler ile nasıl ilişkili olduğunu incelemek için kullanılabilir.

- **Basit Doğrusal Regresyon (Simple Linear Regression):** Bir bağımsız değişken ile bir bağımlı değişken arasındaki ilişkiyi modellemek için kullanılır.
- **Çoklu Regresyon (Multiple Regression):** Birden fazla bağımsız değişkenin etkisini incelemek için kullanılır ve mali piyasalarda, çeşitli faktörlerin hisse senedi fiyatlarını nasıl etkilediği analiz edilebilir (Stock & Watson, 2019).

2.1.3. Zaman Serisi Analizi

Zaman serisi analizi, belirli bir zaman diliminde toplanan verilere dayalı olarak gelecekteki değerleri tahmin etmek için kullanılır. Bu teknik, özellikle finansal piyasalar ve makroekonomik göstergelerle ilgili tahminler yapmak için çok yararlıdır.

- **ARIMA (AutoRegressive Integrated Moving Average):** Ekonomik verilerin (örneğin hisse senedi

fiyatları) gelecekteki değerlerini tahmin etmek için yaygın olarak kullanılan bir modeldir.

- **GARCH (Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity):** Finansal piyasaların volatilitelerini modellemek için kullanılır (Tsay, 2010; Brooks, 2014).

2.1.4. Portföy Teorisi ve Risk Analizi

Mali istatistikler, yatırım portföylerinin riskini ve getirilerini analiz etmek için de kullanılır. Portföy teorisi, yatırımcıların riskleri azaltırken getiri sağlamak için nasıl çeşitlendirme yapması gerektiğini inceler.

- **Markowitz Portföy Seçimi Teorisi:** Çeşitlendirilmiş portföylerin risk ve getiri analizini yapar.
- **Sharpe Oranı:** Bir portföyün risk ayarlı getirisini ölçer ve yatırımcılar için önemli bir performans ölçütüdür (Markowitz, 1952; Sharpe, 1966).

2.1.5. Ekonometri ve Risk Modelleri

Ekonometri, finansal verileri analiz etmek için kullanılan matematiksel ve istatistiksel yöntemler bütünüdür. Bu alandaki modeller, ekonomik değişkenlerin finansal piyasalar üzerindeki etkilerini incelemek için kullanılır.

- **VAR (Vector AutoRegression):** Birden fazla zaman serisinin birbirini etkileyen ilişkilerini modellemek için kullanılır.

- **Cointegration:** Uzun vadeli ilişkileri modellemek için kullanılır ve özellikle ekonomik serilerdeki dengeyi incelemek için faydalıdır (Hamilton, 1994; Enders, 2014).

2.1.6. Faydalı Veri Madenciliği Yöntemleri

Veri madenciliği, büyük veri setlerinden anlamlı desenler ve ilişkiler keşfetmek için kullanılan bir tekniktir. Mali istatistiklerde veri madenciliği, yatırımcıların piyasa eğilimlerini, riskleri ve fırsatları daha iyi anlamalarını sağlar.

- **Karar Ağaçları (Decision Trees):** Yatırım kararları için yapılan analizlerde kullanılabilir.
- **Kümelenme (Clustering):** Piyasadaki benzer varlık gruplarını belirlemek için kullanılır (Hand & Till, 2001).

2.2. Araştırma Yönteminde Kullanılan Bazı İstatistiksel Yöntemler

2.2.1. Zaman Serileri Analizi

Zaman serisi analizi, belirli bir zaman aralığında gözlemlenen verilerin analiz edilerek bu verilerden geleceğe yönelik tahminler yapılması sürecini kapsayan istatistiksel bir yöntemdir (Box et al., 2015). Zaman serileri analizinin temel amacı, geçmiş verilerdeki desenleri, eğilimleri, mevsimsel değişiklikleri ve diğer değişkenlikleri belirleyerek gelecekteki değerleri tahmin etmektir.

2.2.2. Otoregresif Entegre Hareketli Ortalama (ARIMA) Modelleri

ARIMA modelleri, zaman serilerini durağanlaştırarak modelleme sürecini gerçekleştirir. ARIMA(p, d, q) modeli, otoregresif (AR) kısmı, diferansiyel (I) ve hareketli ortalama (MA) kısmı ile tanımlanır. Denklem şu şekilde ifade edilir:

$$Y_t = \phi_1 Y_{\{t-1\}} + \phi_2 Y_{\{t-2\}} + \dots + \phi_p Y_{\{t-p\}} + \varepsilon_t + \theta_1 \varepsilon_{\{t-1\}} + \theta_2 \varepsilon_{\{t-2\}} + \dots + \theta_q \varepsilon_{\{t-q\}}$$

burada:

- Y_t , gözlemlenen zaman serisi verisini ifade eder.
- ϕ_i , otoregresif parametreleri temsil ederken, θ_i hareketli ortalama parametrelerini ifade eder.
- ε_t , beyaz gürültü hata terimidir.

ARIMA modelleri, Box ve Jenkins (1976) tarafından önerilmiş olup finansal veriler, enerji tüketimi, satış tahmini gibi pek çok uygulama alanına sahiptir.

2.2.3. Mevsimsel ARIMA (SARIMA) Modelleri

SARIMA modelleri, ARIMA modeline mevsimsel bir bileşen ekleyerek zaman serilerinin mevsimsel değişkenliğini dikkate alır. $SARIMA(p, d, q) \times (P, D, Q)_s$ modeli şu şekilde ifade edilir:

$$\Phi(B^s) (1 - B^s)^D Y_t = \Theta(B^s) (1 - B)^d (1 - \phi(B)) Y_t + \varepsilon_t$$

burada:

- s , mevsimsel dönemi belirtir.
- P, D, Q , mevsimsel otoregresif, mevsimsel fark ve mevsimsel hareketli ortalama terimleridir.

SARIMA modeli, hava durumu tahminleri, ekonomik döngüler ve periyodik piyasa hareketleri gibi mevsimsel verileri analiz etmek için kullanılır (Hyndman ve Athanasopoulos, 2018).

2.2.4. Exponential Smoothing State Space (ETS) Modelleri

ETS modelleri, seviye, eğilim ve mevsimsel bileşenlere dayalı olarak zaman serilerinin tahmin edilmesine olanak tanır. ETS modelinin genel formu aşağıdaki şekilde ifade edilir:

$$Y_t = (Seviye) + (Eğilim) + (Mevsimsellik) + Hata$$

Bu modeller, zaman serisinin son dönemlerine daha fazla ağırlık vererek tahmin yapar ve genellikle kısa vadeli tahminler için tercih edilir (Gardner, 1985).

2.2.5. Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz Teknikleri

Çok değişkenli istatistiksel analiz, birden fazla bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi analiz eden yöntemleri kapsar (Hair et al., 2014). Bu teknikler, sosyal bilimler, biyoloji, ekonomi ve birçok diğer alanda kullanılır.

2.2.5.1. Çoklu Doğrusal Regresyon

Birden fazla bağımsız değişkenin tek bir bağımlı değişken üzerindeki etkisini analiz etmek için kullanılır. Model şu şekilde ifade edilir:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_n X_n + \varepsilon,$$

burada Y , bağımlı değişkeni; $X_1, X_2, \dots, X_n$, bağımsız değişkenleri; $\beta_0, \beta_1, \dots, \beta_n$ ise katsayıları temsil eder (Kutner et al., 2004).

2.2.5.2 Temel Bileşenler Analizi (PCA)

PCA, değişkenlerin bir kombinasyonu aracılığıyla verilerdeki boyutları azaltmak ve veri yapısındaki temel desenleri ortaya çıkarmak için kullanılır. PCA'de, veri matrisi ortalaması alınarak elde edilen kovaryans matrisinin özdeğerleri ve özvektörleri üzerinden bileşenler türetilir (Jolliffe, 2002).

2.2.6. Faktör Analizi

Faktör analizi, gözlemlenen değişkenleri açıklamak için daha az sayıda gizli değişkenin (faktörlerin) kullanımına dayanan bir tekniktir. Model şu şekilde ifade edilir:

$$X_i = \lambda_{\{i1\}} F_1 + \lambda_{\{i2\}} F_2 + \dots + \lambda_{\{im\}} F_m + \varepsilon_i$$

burada X_i , gözlemlenen değişkeni, F_m faktörleri ve $\lambda_{\{im\}}$ faktör yüklerini ifade eder (Tabachnick ve Fidell, 2007).

2.2.7. Kanonik Korelasyon Analizi (CCA)

CCA, iki veri seti arasındaki ilişkiyi en iyi açıklayan doğrusal kombinasyonları bulmayı amaçlar. Veriler arasındaki ilişkiyi maksimum düzeyde açıklayan kanonik korelasyon katsayıları hesaplanır (Hotelling, 1936).

2.2.8. Çoklu Korelasyon Analizi

Çoklu korelasyon katsayısı, genellikle p -değişkenleri olarak adlandırılan bir dizi çoklu değişken arasındaki doğrusal bağımlılığı ölçmek için gelişmiş bir istatistiksel yöntemi temsil eder. Değişken çiftlerine odaklanan geleneksel korelasyon ölçümlerinin aksine, bu katsayı korelasyon kavramını çok değişkenli veri kümelerine genişleterek, çoklu değişkenlerin karmaşık bağımlılıklar sergilediği mühendislik, sosyal bilimler ve tıbbi araştırmalar gibi çeşitli alanlarda uygulanabilir hale getirir. Çankaya'nın çalışması, çoklu korelasyon katsayısının değişken sayısının örneklem büyüklüğünü aştığı senaryolarda özellikle iyi performans gösterdiğini ve geleneksel yöntemlerden daha güvenilir sonuçlar sunduğunu ortaya koymaktadır. Katsayının faydası, normal dağılıma sahip yapay veri kümeleri kullanılarak yapılan kapsamlı simülasyonlarla doğrulanmış ve p -değişkenler arasındaki bağımlılık derecesini tespit etmedeki etkinliği vurgulanmıştır (Çankaya, 2022).

Bulgular

Bu bölümde, çalışmanın temel araştırma sorusuna yanıt olarak elde edilen bulgular sunulmaktadır. Yapılan belge incelemesi çerçevesinde, Türkiye'nin kamu mali yönetim sistemindeki "mali istatistik" kavramının hukuki altyapısına dair önemli mevzuatlar ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Mali istatistikler yönetmeliğin 4. maddesinde; genel yönetim sektörü kapsamındaki idarelerin gelir, gider, varlık, yükümlülük ve öz kaynaklarına ilişkin verileri sunan, istatistiksel yöntemler kullanılarak hazırlanan konsolide mali tablolar olarak ifade edilmiştir. Bu tablolar, kamu maliyesi yönetiminde finansal durumu analiz etmek ve karar alma süreçlerini desteklemek amacıyla oluşturulmaktadır.

Bu bağlamda, mali istatistiklerin analizi, kamu mali yönetiminin etkinliğini değerlendirmek ve mali kararları şekillendirmek için kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle tanımlayıcı istatistikler, kamu harcamaları ve gelirlerindeki değişimleri izlemek, finansal durumun stabilitesini ölçmek ve gelecekteki mali politikalar için öngörülerde bulunmak adına büyük önem taşır. Regresyon analizleri ve zaman serisi yöntemleri gibi daha ileri düzey istatistiksel teknikler ise mali verilerin dinamiklerini inceleyerek, kamu sektöründeki mali kaynakların etkin dağılımı ve yönetimi konusunda karar alıcıların daha bilinçli stratejiler geliştirmelerine olanak tanır. Bu istatistiksel araçlar, özellikle bütçe tahminleri, harcama kontrolü ve kamu borçları gibi konularda derinlemesine analizler yapılmasına yardımcı olmaktadır.

Mali İstatistik Yasal Çerçeve

“Mali istatistik” terimi ilk olarak 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda görülmekte ve bu terime temel yasal dayanak teşkil etmektedir. Madde 52’de *“Malî istatistikler, genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin malî işlemlerini kapsar. Malî istatistikler, uluslararası standartlara uygun olarak bütünlük, güvenilirlik, kullanışlılık, yönemsel geçerlilik ve ulaşılabilirlik ilkeleri çerçevesinde; yeterli mesleki eğitimi almış personel tarafından muhasebe kayıtlarındaki verilere dayanılarak ve istatistiksel yöntemler kullanılarak hazırlanır. Malî istatistiklerin hazırlanmasında kamu idarelerinin yöneticileri uygun kurumsal çevrenin oluşturulması için gerekli önlemleri alır.”* İfadesi yer almaktadır. Bu maddeye göre mali istatistikler, genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin mali işlemlerini kapsamaktadır ve şeffaflık, hesap verebilirlik ve güvenilirlik ilkeleri doğrultusunda

hazırlanması hayati önem taşımaktadır. Bu istatistiklerin uluslararası standartlara uygun olarak oluşturulması, mali raporlamanın bütünlüğünü ve güvenilirliğini artırarak kamu mali yönetiminde etkinlik sağlamaktadır. Bütünlük, güvenilirlik, kullanılabilirlik, yöntemsel geçerlilik ve ulaşılabilirlik gibi ilkeler, mali istatistiklerin doğru ve tarafsız bir biçimde sunulmasını temin etmekte ve dolayısıyla kamu kaynaklarının etkili bir şekilde yönetilmesine katkıda bulunmaktadır.

Mali istatistiklerin hazırlanmasında, kamu idarelerinin yöneticileri, uygun bir kurumsal çevrenin oluşturulması için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür. Bu bağlamda, yeterli mesleki eğitime sahip personelin, muhasebe kayıtlarından elde edilen veriler ile istatistiksel yöntemleri kullanarak mali istatistikleri hazırlaması, veri güvenilirliğini artırmakta ve kamu idarelerinin mali şeffaflık hedeflerine ulaşmalarını desteklemektedir. Dolayısıyla, mali istatistiklerin hazırlanma süreci, yalnızca sayısal veri sunumunu değil, aynı zamanda kamu yönetiminde hesap verebilirliği ve şeffaflığı artıran stratejik bir yaklaşımı da içermektedir.

Mali İstatistiklerin Hazırlanma ve Açıklanma Süreci

Madde 53 ve 54 ise mali istatistiklerin hazırlanma aşamasından başlayarak değerlendirme aşamasına geçiş sürecini açıklamaktadır. Bu kısımda “*Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerine ait malî istatistikler, Hazine ve Maliye Bakanlığınca derlenir. Merkezî yönetim kapsamı dışındaki kamu idareleri malî istatistiklerini belirlenmiş ilkelere uygun olarak hazırlar ve belirlenen süreler içinde Hazine ve Maliye Bakanlığına gönderir. Merkezî yönetim kapsamındaki kamu idarelerine ait malî istatistikler, Hazine ve Maliye Bakanlığınca aylık olarak yayımlanır.*

Sosyal güvenlik kurumları ve mahallî idarelere ait malî istatistikler ile merkezî yönetim kapsamındaki kamu idarelerine ait malî istatistikler Hazine ve Maliye Bakanlığınca birleştirilerek, genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerine ait malî istatistikler elde edilir ve üçer aylık dönemler itibarıyla yayımlanır.” hükmü yer almaktadır.

Buna göre; genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerine ait mali istatistikler, Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından derlenmektedir. Merkezî yönetim dışındaki kamu idareleri, mali istatistiklerini belirlenen ilkelere uygun şekilde hazırlamakta ve belirtilen süreler içinde Hazine ve Maliye Bakanlığına iletmektedir. Merkezî yönetim kapsamındaki kamu idarelerine ait mali istatistikler ise Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından aylık olarak yayımlanmaktadır. Ayrıca, sosyal güvenlik kurumları ve mahallî idarelere ait mali istatistikler, merkezî yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin verileriyle birleştirilerek genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerine dair mali istatistikler oluşturulmakta ve bu istatistikler üçer aylık dönemler itibarıyla kamuoyuna sunulmaktadır. Bu süreç, mali verilerin sistematik bir şekilde toplanmasını ve raporlanmasını sağlayarak, kamu mali yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkesine katkıda bulunmaktadır.

Mali istatistiklerin anlaşılabilir ve erişilebilir olması, kamu mali yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından kritik öneme sahiptir. 5793 sayılı Kanun'un 52. maddesine göre, mali verilerini zamanında iletmeyen kamu idarelerine bir aylık ek süre tanınmaktadır. Ek süreden sonra verilerin iletilmemesi durumunda, ilgili üst yöneticilere idari para cezası uygulanmakta, bu ceza bilgi verme yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır.

Mali İstatistiklerin Sayıştay Tarafından Değerlendirilmesi

54. madde çerçevesinde, bir yıla ait mali istatistikler, izleyen yılın Mart ayında Sayıştay tarafından değerlendirilmektedir. Sayıştay'ın düzenlediği değerlendirme raporu, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hazine ve Maliye Bakanlığına sunulmakta, Hazine ve Maliye Bakanı bu raporda belirtilen hususlara ilişkin gerekli önlemleri almaktadır. Bu süreç, mali istatistiklerin kalitesini artırarak kamu mali yönetiminin etkinliğine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca 6085 sayılı Sayıştay Kanunu da mali istatistik konusuna 40. Maddesinde yer vermektedir. Bu maddede *“Maliye Bakanlığınca yayımlanan bir yıla ait malî istatistikler izleyen yılın mart ayı içinde; hazırlanma, yayımlanma, doğruluk, güvenilirlik ve önceden belirlenmiş standartlara uygunluk bakımından denetim grup başkanlıklarınca değerlendirilir. Bu amaçla düzenlenen değerlendirme raporu, Sayıştay Başkanınca Rapor Değerlendirme Kurulunun görüşü de alındıktan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur ve Maliye Bakanlığına gönderilir. Bu raporda yer alan değerlendirmelere ilişkin olarak Maliye Bakanı gerekli önlemleri alır.”* ifadelerine yer verilmiştir.

Değerlendirme raporunun, Sayıştay Başkanlığı tarafından düzenlenmesi ve Rapor Değerlendirme Kurulu'nun görüşünün alınması, raporun bağımsız ve nesnel bir şekilde hazırlanmasını temin etmektedir. Raporun Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Maliye Bakanlığına sunulması, mali istatistiklerin izlenebilirliğini ve hesap verebilirliğini güçlendirirken, aynı zamanda kamu yöneticilerinin bu verilere dayalı karar almasını kolaylaştırmaktadır. Maliye Bakanının, raporda belirtilen değerlendirmelere ilişkin gerekli önlemleri alma sorumluluğu ise, mali yönetimdeki etkinliği

artırmayı hedeflemektedir. Bu süreç, kamu mali yönetim sisteminin şeffaflığını ve kamu kaynaklarının etkin kullanımını destekleyerek, demokratik denetim mekanizmalarının güçlenmesine katkıda bulunmaktadır.

Mali İstatistiğin Amaç ve Kapsamı

Mali İstatistik konusunun en önemli ve kapsamlı mevzuatı ise, Mali İstatistik Yönetmeliğidir. Bu yönetmelik mali istatistiklerin birçok yönünü ele almaktadır. Örneğin yönetmeliğin ilk maddesinde *“Bu Yönetmeliğin amacı, genel yönetim sektörü ve bu sektörü oluşturan merkezî yönetim, mahallî idareler ve sosyal güvenlik kurumları alt sektörlerine ait konsolide olarak hazırlanacak olan mali istatistik tablolarına esas mali verilerin derlenmesi, mali istatistik tablolarının uluslararası standartlara uygun olarak hazırlanması ve yayımlanmasına ilişkin usul, esas, ilke ve standartlar ile veri derleme sürecindeki yetki, sorumluluk ve yaptırımları belirlemektir.”* denilmesi ile genel yönetim sektöründeki kamu kurumlarının mali verilerinin derlenmesi ve bu verilere dayalı mali istatistik tablolarının uluslararası standartlara uygun bir şekilde hazırlanması ve yayımlanması amacı taşımaktadır. Merkezî yönetim, mahallî idareler ve sosyal güvenlik kurumları gibi alt sektörlerin bir araya getirilmesiyle elde edilecek konsolide mali veriler, kamu mali yönetiminin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini artırmaya yönelik bir çerçeve sunmaktadır.

Yönetmelikte belirlenen usul, esas, ilke ve standartlar, veri derleme sürecinde yetki, sorumluluk ve yaptırımların net bir şekilde tanımlanmasını sağlamaktadır. Bu yaklaşım, kamu idarelerinin mali istatistiklerini sistematik ve güvenilir bir şekilde oluşturmaya olanak tanıırken, aynı zamanda bu verilerin kamuoyu ve ilgili

paydaşlar için erişilebilir olmasını da garanti altına almaktadır. Böylece, mali istatistiklerin hazırlanma süreci, kamu kaynaklarının etkin kullanımını destekleyici bir mekanizma olarak işlev görecektir. Bu Yönetmelik, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun 52. maddesine dayanarak Maliye Bakanlığına verilen yetki doğrultusunda genel yönetim sektörü ile bu sektörü oluşturan merkezi yönetim, mahallî idareler ve sosyal güvenlik kurumları alt sektörlerini kapsamaktadır. Yönetmelik, bu sektörlerde mali yönetim ve denetim süreçlerine ilişkin düzenlemeler getirmekte ve ilgili kurumların mali istatistiklerine dair esasları belirlemektedir.

Genel Yönetim Sektörü

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu 3. Madde a bendinde “Genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri: Uluslararası sınıflandırmalara göre belirlenmiş olan, merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri, sosyal güvenlik kurumları ve mahallî idareleri,” kapsadığı ifade edilmiştir. “Genel yönetim sektörü” terimi bu kanunda yer almamaktadır. Ancak Mali İstatistikler Yönetmeliğinde ise “genel yönetim sektörü” terimi tercih edilmiştir. Mevzuat incelendiğinde iki teriminde aynı anlamı taşıdığı görülmüştür.

Şekil 1. Genel Yönetim Sektörü Kapsamı

Kaynak:<https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/3/2019/02/Mali-I%CC%87statistik-Yo%CC%88netmelig%CC%86i-02-05-2018.pdf>

Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idareleri, kanunda ekler kısmında (I), (II) ve (III) sayılı cetvellerde yer alan kamu idarelerini ifade etmektedir. Buna göre; (I) sayılı cetvelde genel bütçeli kuruluşlar yer almaktadır. Bunlar; TBMM, Cumhurbaşkanlığı, yüksek mahkemeler ve tüm bakanlıklardır. (II) sayılı cetvelde yer alan kurumlar ise özel bütçeli kuruluşlardır. YÖK başta olmak üzere tüm üniversiteler bu grupta bulunmaktadır. (III) sayılı cetvel ise düzenleyici ve denetleyici kurumlar yer almaktadır. Bunlardan bazıları; Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu gibi kurumlardır. Mahalli idareler; belediye, il özel idaresi ve köyler olarak mevzuatta yerini almaktadır. Yönetmelikte sosyal güvenlik kurumuna ait alt sektörler diye belirttiği kurumlar ise

Mali İstatistiklere Ait Temel İlkeler

Yönetmeliğin 5. Maddesinde mali istatistiklere ait temel ilkeler yer almaktadır. Mali istatistikler, muhasebe kayıtlarından elde edilen

veriler doğrultusunda, istatistiksel yöntemler kullanılarak, mesleki yeterliliğe sahip uzman personel tarafından hazırlanmakta olup, belirli ilkelere dayanmaktadır.

Tablo 1. Temel İlkeler

Açıklık ve ulaşılabilirlik
Bütünlük
Doğruluk ve güvenilirlik
İhtiyaca uygunluk
Gizlilik
Kullanışlılık
Tarafsızlık ve şeffaflık
Yöntemsel geçerlilik
Zamanlılık

Kaynak: Mali İstatistikler Yönetmeliği

Bu ilkeler doğrultusunda, açıklık ve ulaşılabilirlik esası gereği, mali istatistikler önceden ilan edilen bir veri yayımlama takvimine uygun olarak, anlaşılabilir bir şekilde ve destekleyici metaveri ile tüm paydaşlara eş zamanlı olarak sunulmaktadır. Bütünlük ilkesi çerçevesinde, mali tablolar ve ilgili metodolojiler, tarafsız, şeffaf, güvenilir, zamanında ve uluslararası standartlara uyumlu şekilde üst yönetimin denetim ve erişimine açık olarak yayımlanmaktadır. Doğruluk ve güvenilirlik açısından, bu istatistikler mevcut durumu doğru ve güvenilir bir biçimde yansıtmakta, ulusal ve uluslararası kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde hazırlanıp yayımlanmaktadır. Gizlilik ilkesi doğrultusunda, mali veriler hukuka aykırı erişim, açıklama veya kullanım riskine karşı korunmakta ve yalnızca yasal mevzuat ile Bakanlık protokollerinde belirtilen kurumlar dışında hiçbir üçüncü tarafa iletilmemektedir. Kullanışlılık ilkesi, bu istatistiklerin belirli dönemler itibarıyla önceki dönemlerle ve ülkeler arasında karşılaştırılabilir olmasını ve

yapılan revizeler hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesini öngörmektedir. Ayrıca, mali istatistikler tarafsız ve profesyonel bir biçimde üretilip yayımlanmakta, bu süreçte üretim amaç ve hedefleri ile verinin kaynağı şeffaf bir şekilde tanımlanmaktadır. Yöntemsel geçerlilik açısından, mali istatistikler uluslararası kabul görmüş standartlara, kılavuzlara ve iyi uygulama örneklerine uygun biçimde hazırlanmakta olup, güncel veri altyapısına dayalı olarak zamanlı bir şekilde üretilmekte ve belirlenen takvime uygun olarak yayımlanmaktadır.

Mali İstatistikleri Tabloları

Yönetmeliğin 10. Maddesi mali istatistik tablolarına ayrılmıştır. Mali istatistik tabloları, kamu maliyesi ve ekonomik yönetimin şeffaf ve etkin bir şekilde yürütülmesi için önemli bir bilgi kaynağıdır. Bu bağlamda, Bakanlık tarafından hazırlanan ve kamuoyunun bilgisine sunulan mali istatistik tabloları, faaliyetlerden nakit akışına, gelir ve giderlerden varlık ve yükümlülüklerin değişimlerine kadar çeşitli finansal süreçleri kapsamaktadır. Her biri belirli bir amaca hizmet eden bu tablolar, kamu mali yönetimi hakkında detaylı ve sistematik bilgi sağlamayı amaçlamaktadır.

Tablo 2. Mali İstatistik Tabloları

Faaliyet Tablosu
Nakit Kaynak ve Kullanımları Tablosu
Stok Durumu ve Akış Tablosu
Öz Kaynaklardaki Toplam Değişimler Tablosu
Gelir Tablosu
Gider Tablosu
Varlık ve Yükümlülüklerdeki İşlemler Tablosu
Varlık ve Yükümlülükleri Elde Tutma Kazanç ve Kayıpları Tablosu
Varlık ve Yükümlülüklerdeki Diğer Değer Değişimleri Tablosu
Mali Durum Tablosu
Harcamaların Fonksiyonel Sınıflandırılması Tablosu
Varlık ve Yükümlülüklerdeki Toplam Diğer Ekonomik Akışlar Tablosu

Kaynak: Mali İstatistikler Yönetmeliği

Yönetmelikte bu tablolar ayrıntılı olarak açıklanmış ve ek kısmında şablonları ile örneklendirilmiştir. Aşağıdaki kısımda gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Faaliyet Tablosu

Faaliyet tablosu, gelir ve gider işlemleri, mali olmayan varlık işlemleri ve mali varlık ve yükümlülük işlemleri olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Gelir, net değerdeki artışı, gider ise net değerdeki azalışı ifade etmektedir. Mali olmayan varlık işlemleri, varlık edinimlerinden elden çıkarmalar ve amortismanların düşülmesi ile hesaplanırken, mali varlık ve yükümlülük işlemleri ise bu varlıkların net değişiminden oluşmaktadır. Faaliyet tablosu ayrıca üç temel dengeyi de sağlamaktadır. Bunlar; brüt faaliyet dengesi (amortisman hariç), net faaliyet dengesi ve net borç verme/net borç alma dengesidir. Net borç dengesi, net mali olmayan varlık değişimlerinin net faaliyet dengesinden çıkarılmasıyla bulunur ve bu dengenin mali varlıklar ile yükümlülüklerin net değişimine eşit

olması beklenir. Eşitlik sağlanamazsa, fark tablo dipnotlarında açıklanmaktadır.

Nakit kaynak ve Kullanımları Tablosu

Nakit kaynak ve kullanımları tablosu, genel yönetim sektörü tarafından belirli raporlama dönemleri itibarıyla nakit ve nakit benzeri varlıkların kaynaklarını ve kullanım alanlarını gösteren bir tablodur. Nakit benzeri varlıklar, yüksek likiditeye sahip olan ve değer değişikliği ihtimali son derece düşük varlıklardır. Tabloda, faaliyetlerden, mali olmayan varlıklardaki işlemlerden ve mali varlıklar ile yükümlülüklerdeki işlemlerden kaynaklanan nakit akışlarına ilişkin üç ana bölüm bulunmaktadır. Bu bölümlerden elde edilen net nakit akışlarının toplamı, nakit stokundaki net değişimi oluşturmaktadır. Ancak, nakit kullanımını gerektirmeyen kazanç ve kayıplar, nakit dışı bağış ve yardımlar, tek taraflı borç silmeleri, amortismanlar, takas işlemleri ve gelecekte nakit akışı yaratacak işlemler tabloya dâhil edilmemektedir.

Tablodan elde edilen dört temel denge bulunmaktadır. Bunlar aşağıda ifade edilmiştir.

- Faaliyetlerden sağlanan net nakit girişi, gelirlerden elde edilen nakit girişlerinden giderlere ilişkin nakit çıkışlarının çıkarılmasıyla hesaplanmaktadır.
- Nakit açığı veya fazlası, faaliyetlerden sağlanan net nakit girişinden mali olmayan varlıklardan kaynaklanan net nakit değişiminin düşülmesi ile bulunmaktadır.

- Finansman faaliyetlerinden kaynaklanan net nakit girişı, net yükümlölük artışı ile nakit dışı mali varlık alımlarındaki net değişimin farkıyla hesaplanmaktadır.
- Nakit stokundaki net değişim ise nakit açığı veya fazlası ile finansman faaliyetlerinden sağlanan net nakit girişinin toplamından elde edilmektedir.

Nakit ve nakit benzeri varlıkların dönem içindeki işlemlerden kaynaklanan değişimi, tabloda "nakit ve mevduatlardaki net değişim" olarak ifade edilmektedir ve bu tutarın, nakit stokundaki net değişim ile eşit olması gerekmektedir. Eşitlik sağlanamadığı durumlarda, ortaya çıkan fark tablo dipnotlarında açıklanmaktadır.

Stok Durumu ve Akış Tablosu

Stok durumu ve akış tablosu, varlık ve yükümlölüklerin raporlama döneminin başı ile sonundaki stok durumlarını ve dönem içerisindeki toplam akışları gösteren bir tablodur. Bu tablo, mali ve mali olmayan varlıklar ile yükümlölüklerin dönem başı stoklarına, dönem içi akışların eklenmesi suretiyle dönem sonu stok durumuna ulaşılmasını sağlamaktadır. Dönem başı stokları ile dönem içi akışların toplamının, dönem sonu stok durumu ile örtüşmemesi durumunda, ortaya çıkan fark tablo dipnotlarında detaylı şekilde açıklanmaktadır.

Öz Kaynaklardaki Toplam Değişimler Tablosu

Öz kaynaklardaki toplam değişimler tablosu, belirli bir raporlama döneminde öz kaynakların başlangıç ve bitiş stoklarını, dönemdeki gelir, gider ve diğer ekonomik akışlardan kaynaklanan değişimleri göstermektedir. Bu tablo, öz kaynaklardaki değişime neden olan faktörleri anlaşılır bir şekilde istatistiksel olarak

açıklamaktadır. Dönem başındaki öz kaynak tutarı ile dönemdeki akımların toplamı, dönem sonu öz kaynak tutarına eşit değilse, bu durumun sebebi tablo dipnotlarında açıklanmaktadır.

Gelir Tablosu

Madde 15'te, gelir tablosunun, öz kaynaklardaki artışı gösteren bir finansal tablo olduğu vurgulanmaktadır. Bu tabloda başlıca gelir kalemleri; vergiler, sosyal güvenlik primleri, hibeler ve diğer gelirler olarak tanımlanmaktadır. Vergiler, kamu idareleri tarafından gerçek ve tüzel kişilerden zorunlu olarak toplanan, karşılıksız gelirlerdir. Sosyal güvenlik primleri ise, sosyal güvenlik sistemi kapsamında sunulan hizmetlerin finansmanına katkı sağlayan ödemelerdir. Hibeler, kamu idarelerinin diğer yerleşik veya uluslararası kuruluşlardan aldığı, vergi ve sosyal güvenlik primleri dışındaki transferleri ifade etmektedir. Diğer gelirler, vergi, sosyal güvenlik primleri ve hibeler dışında kalan, teşebbüs ve mülkiyet gelirleri, mal ve hizmet satış gelirleri, faizler, cezalar ve diğer sınıflandırılmayan transferler gibi çeşitli kaynakları kapsamaktadır. Bu çerçevede, gelir tablosu, kamu mali yönetiminin şeffaflığı ve hesap verebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir.

Gider Tablosu

Madde 16'da gider tablosunun, işlemler neticesinde öz kaynaklarda meydana gelen azalışı gösteren bir finansal tablo olduğu belirtilmektedir. Gider kalemleri, genel olarak personel harcamaları, mal ve hizmet kullanım giderleri, amortisman giderleri, faiz, sübvansiyonlar, hibeler, sosyal yardımlar ve diğer giderler olarak gruplandırılmaktadır. Personel harcamaları, maaş, ücret ve işverenlerin sosyal güvenlik primlerini içermektedir. Mal ve hizmet

kullanım giderleri, piyasa ve piyasa dışı mal ve hizmetlerin üretimi için kullanılan kaynaklardan oluşmaktadır. Amortisman giderleri, duran varlıkların fiziksel yıpranma ve eskime nedeniyle değerindeki azalmayı göstermektedir. Faiz giderleri, iç ve dış borçlar ile ilgili faiz ödemelerini ifade ederken, sübvansiyonlar kamu şirketlerine ve özel sektör girişimcilerine yapılan karşılıksız cari transferleri kapsamaktadır. Hibeler, genel yönetim sektörü kapsamındaki birimler tarafından yabancı devletler, uluslararası kuruluşlar ve diğer kamu birimlerine yapılan vergi, sübvansiyon ve sosyal güvenlik primi dışındaki transferlerdir. Sosyal yardımlar ise, hane halkına hastalık, işsizlik, emeklilik, barınma ve eğitim gibi ihtiyaçlar için yapılan nakit transferlerini içermektedir. Son olarak, diğer giderler; faiz dışındaki teşebbüs ve mülkiyet giderleri, sınıflandırılmayan transferler ve ödenen prim, ücret ve sigorta taleplerini kapsamaktadır. Bu yapı, kamu mali yönetiminin etkinliği açısından önem arz etmektedir.

Varlık ve Yükümlülüklerdeki İşlemler Tablosu

Varlık ve yükümlülüklerdeki işlemler tablosu, işletmenin finansal sağlığını ve sürdürülebilirliğini ortaya koyan kritik bir bileşen olarak değerlendirilmektedir. Varlıklardaki değişimler, kuruluşun kaynak yönetimi, yatırım stratejileri ve genel finansal performansı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Aynı şekilde, yükümlülüklerdeki değişiklikler, işletmenin finansal yükümlülüklerini nasıl yönettiği ve gelecekteki nakit akışlarına olan etkilerini belirlemeye yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla, bu tablo, yöneticiler ve yatırımcılar için işletmenin mali esnekliğini ve sürdürülebilirliğini değerlendirirken önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

Varlık ve Yükümlölükleri Elde Tutma Kazanç ve Kayıpları Tablosu

Madde 18 varlık ve yükümlölükleri elde tutma kazanç ve kayıpları tablosunun, mali ve mali olmayan varlıklardaki kazanç ve kayıplardan kaynaklanan değışimleri gösteren bir finansal rapor olduğunu belirtmektedir. Bu tablo, işletmelerin varlık ve yükümlölükleri üzerindeki elde tutma kazanç ve kayıplarını detaylandırarak, mali durumlarını daha iyi anlamalarına yardımcı olur. Varlık ve yükümlölüklerdeki elde tutma kazanç ve kayıpları, piyasa fiyatları ve döviz kurlarındaki değışimlere bağılı olarak şekillenmektedir. Yerli para cinsindeki mali varlık ve yükümlölüklerde elde tutma kazanç veya kayıpları, piyasa değerlerindeki ve genel fiyat düzeyindeki dalgalanmalardan kaynaklanırken, yabancı para cinsindeki varlık ve yükümlölüklerde bu değışim döviz kuru dalgalanmalarıyla ilişkilidir. Bu durum, uluslararası ticaret ve yatırım yapan işletmeler için döviz riskinin yönetilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Varlık ve Yükümlölüklerdeki Diğer Değer Değışimleri Tablosu

Varlık ve yükümlölüklerdeki diğer değer değışimleri tablosu, mali ve mali olmayan varlıklar ile yükümlölüklerdeki diğer değer değışimlerini detaylandıran bir finansal rapordur. Bu tablo, varlık ve yükümlölüklerin kayıtlara alınması veya kayıtlardan çıkarılması gibi durumların yanı sıra olağanüstü ve beklenmedik olayların etkilerini de kapsamaktadır. Varlıklardaki ve yükümlölüklerdeki diğer değer değışimleri, çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. İlk olarak, varlık ve yükümlölüklerin başlangıçta kayıtlara alınması veya çıkarılması, ekonomik faydalarındaki değışikliklere neden olabilir. Ayrıca, olağanüstü ve beklenmedik olaylar, örneğin doğal afetler,

ekonomik krizler veya hukuki düzenlemelerdeki değişiklikler, varlık ve yükümlölüklerin değerlerinde önemli dalgalanmalara yol açabilmektedir. Bu durumlar, varlıkların ekonomik faydalarının azalması veya artması gibi sonuçlar doğurarak, işletmenin finansal durumunu etkilemektedir.

Mali Durum Tablosu

Mali durum tablosu, bir işletmenin belirli bir tarihteki finansal durumunu kapsamlı bir şekilde yansıtan kritik bir finansal rapordur. Bu tablo, işletmenin sahip olduğu varlıkların ve üstlendiği yükümlölüklerin stok durumlarını değerleri ile sunarak, mali sağlığını ve likidite durumunu analiz etme imkânı sağlamaktadır. Mali durum tablosu, üç ana bileşenden oluşmaktadır: mali varlıklar, mali olmayan varlıklar, yükümlölükler ve öz kaynaklar. Mali varlıklar, nakit, alacaklar ve stoklar gibi likit kaynakları kapsamakta iken; mali olmayan varlıklar, gayrimenkuller, makineler ve ekipmanlar gibi uzun vadeli yatırımları içermektedir. Yükümlölükler, işletmenin finansal borçlarını ve diğer yükümlölüklerini temsil ederken; öz kaynaklar, işletmenin sahipleri veya hissedarları tarafından sağlanan sermaye ile elde edilen karları içermektedir.

Harcamaların Fonksiyonel Sınıflandırılması Tablosu

Harcamaların fonksiyonel sınıflandırılması tablosu, genel yönetim sektörünün temel fonksiyonları dikkate alınarak oluşturulmuş bir rapordur. Bu tabloda, giderler ve net mali olmayan varlık edinimleri belirli kategorilere ayrılarak sınıflandırılmaktadır. Tabloda yer alan ana sınıflar, genel kamu hizmetleri, savunma hizmetleri, kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, ekonomik işler ve

hizmetler, çevre koruma hizmetleri, iskân ve toplum refahı hizmetleri, sağlık hizmetleri, dinlenme, kültür ve din hizmetleri, eğitim hizmetleri ile sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri şeklindedir. Bu şekilde, harcamaların daha sistematik bir biçimde analiz edilmesi ve takip edilmesi sağlanmaktadır.

Varlık ve Yükümlülüklerdeki Toplam Diğer Ekonomik Akışlar Tablosu

Madde 22 varlık ve yükümlülüklerdeki toplam diğer ekonomik akışlar tablosunun, varlık ve yükümlülükleri elde tutma kazanç ve kayıpları tablosu ile varlık ve yükümlülüklerdeki diğer değer değişimleri tablosunun toplamını yansıttığını belirtmektedir. Bu tablo, bir işletmenin finansal durumunu daha kapsamlı bir şekilde değerlendirmeye olanak tanıyan önemli bir finansal rapordur. Varlık ve yükümlülükleri elde tutma kazanç ve kayıpları tablosu, varlık ve yükümlülüklerin değerindeki değişimleri, piyasa fiyatlarındaki dalgalanmalar ve döviz kurlarındaki hareketlerle ilişkilendirirken; varlık ve yükümlülüklerdeki diğer değer değişimleri tablosu, bu varlıkların ve yükümlülüklerin ilk kayıtlara alınması veya olağanüstü olaylar nedeniyle meydana gelen değer değişimlerini incelemektedir.

Toplam diğer ekonomik akışlar tablosu, bu iki kritik tablonun birleşimiyle elde edilen verilere dayanarak, işletmenin finansal sağlığını ve performansını daha kapsamlı bir perspektiften değerlendirmeyi sağlamaktadır. Dolayısıyla, bu tablo, yöneticilere, yatırımcılara ve diğer paydaşlara işletmenin ekonomik durumunu anlamak ve gelecekteki finansal stratejilerini belirlemek için kritik bilgiler sunmaktadır. Bu bağlamda, varlık ve yükümlülüklerdeki toplam diğer ekonomik akışlar tablosu, işletmenin finansal analiz

süreçlerinde önemli bir referans noktası oluşturmakta ve finansal raporlama standartlarına uygun olarak düzenlenmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Türk kamu mali yönetiminde mali istatistiklerin rolü, hesap verebilirlik, şeffaflık ve etkinlik ilkeleri açısından hayati bir öneme sahiptir. Çalışmanın bulguları, mali istatistiklerin kamu kaynaklarının doğru ve verimli yönetimi için önemli bir araç olduğunu ve dış denetimin etkin bir şekilde işleyebilmesi adına sağlam bir zemin oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle Sayıştay'ın gerçekleştirdiği denetimler, mali istatistiklerin doğruluğunu, güvenilirliğini ve uluslararası standartlara uygunluğunu sağlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu denetimler, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulan raporlar aracılığıyla kamu mali yönetimindeki hesap verebilirliği güçlendirirken, aynı zamanda kamu kaynaklarının nasıl kullanıldığını şeffaf bir biçimde göstermektedir. Mali istatistiklerin hazırlanmasında temel ilkelerin—bütünlük, doğruluk, güvenilirlik, şeffaflık ve zamanlılık gibi—uygulanması, kamu idarelerinin mali performansının daha etkin bir şekilde izlenmesini sağlamaktadır. Bu ilkeler doğrultusunda hazırlanan mali tablolar, kamu yöneticilerine, denetçilere ve diğer paydaşlara kamu kaynaklarının nasıl yönetildiği hakkında detaylı bilgiler sunarak karar alma süreçlerini desteklemektedir. Bu bağlamda, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Sayıştay Kanunu, mali istatistiklerin hazırlanması ve değerlendirilmesi sürecinde belirleyici yasal dayanakları oluşturmaktadır.

Çalışmanın sonuçları, Türk kamu mali yönetiminde mali istatistiklerin düzenli ve sistematik bir şekilde hazırlanmasının

sadece denetim süreçlerini desteklemekle kalmadığını, aynı zamanda bütçe yönetimi, mali disiplin ve ekonomik yönetim açısından da önemli katkılar sağladığını göstermektedir. Sayıştay'ın dış denetim sürecinde mali istatistiklerin uluslararası standartlara uygunluğunu değerlendirmesi, bu verilerin hem ulusal hem de uluslararası platformlarda güvenilirliğini artırmakta ve kamu yönetiminde şeffaflık hedeflerine ulaşılmasını sağlamaktadır. Ayrıca, bu denetimler demokratik denetim mekanizmalarını güçlendirmekte ve kamu idarelerinin hesap verebilirlik sorumluluğunu yerine getirmesine katkıda bulunmaktadır. Mali istatistiklerin uluslararası kabul görmüş standartlara uyumlu olmasının, Türkiye'nin kamu mali yönetiminde küresel şeffaflık ve hesap verebilirlik gerekliliklerine uygun bir yapı oluşturduğudur. Bu bağlamda, mali istatistiklerin sadece yasal bir zorunluluk değil, aynı zamanda kamu kaynaklarının stratejik yönetimi için önemli bir araç olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, bu alandaki literatür incelendiğinde, mali istatistiklerin kamu mali yönetimi içindeki rolüne dair akademik çalışmaların yeterli derinlikte olmadığı görülmektedir. Bu, gelecekte yapılacak araştırmalar için açık bir alan sunmakta ve mali istatistiklerin kamu yönetimindeki etkilerinin daha kapsamlı bir şekilde incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Aksoy, M. (2022). Kamu Mali Yönetiminde Mali Saydamlık ve Hesap Verebilirliğin Sağlanmasında Sayıştay Raporlarının Etkinlik Düzeyi. *International Journal of Public Finance*, 7(1), 181-210.

Akyel, R. (2016). Sayıştay Raporlarının Kamu Mali Yönetimine Katkısı. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(1).

Candan, E. (2009). Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Sisteminde Dönüşüm Bekleyen Bir Fonksiyon: Dış Denetim ve Sayıştay. *Denetişim*, (2), 6-24.

Çetinkaya, Ö., & Aslantaş, M. F. (2019). Merkezi Yönetim Cari Transfer Harcamalarının Mali Büyüklüğünün Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(1), 41-50.

Derya, E. V. (2015). AB Mali Bildirim İstatistikleri ve IMF Genel Yönetim Mali İstatistikleri Kapsamında Devlet Borçları. *Sayıştay Dergisi*, (96), 75-106.

Özekicioğlu, S. (2017). Türkiye’de Dış Denetim Mevzuatı ve Kamu Mali Yönetimine Yansımaları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(2), 603-620.

Söyler, İ., & Çolak, M. (2012). Yeni Kamu Mali Yönetim ve Denetim Sisteminde Raporlama. *Maliye Dergisi*, 162(1), 145-154.

Söyler, İ. (2012). Yeni Kamu Mali Yönetim ve Denetim Sistemi Çerçevesinde Sayıştayın Rolü. *Sayıştay Dergisi*, (87), 61-96.

Turan, N. (2014). Mali Şeffaflık ve Kamu Mali İstatistikleri Açısından Koşullu Yükümlülöklere Bakış. *Sayıştay Dergisi*, (95), 1-148.

Gujarati, D. N. (2003). *Basic Econometrics*. McGraw-Hill. Markowitz, H. (1952). Portfolio selection. *The Journal of Finance*, 7(1), 77-91.

Sharpe, W. F. (1966). Mutual fund performance. *The Journal of Business*, 39(1), 119-138.

Stock, J. H., & Watson, M. W. (2019). *Introduction to Econometrics*. Pearson.

Tsay, R. S. (2010). *Analysis of Financial Statements*. Wiley.

Brooks, C. (2014). *Introductory Econometrics for Finance*. Cambridge University Press.

Hamilton, J. D. (1994). *Time Series Analysis*. Princeton University Press.

Enders, W. (2014). *Applied Econometric Time Series*. Wiley.

Hand, D. J., & Till, R. J. (2001). A simple generalization of the area under the ROC curve for multiple class classification problems. *Machine Learning*, 45(2), 171–186. <https://doi.org/10.1023/A:1010619017748>

Box, G. E. P., & Jenkins, G. M. (1976). *Time series analysis: Forecasting and control*. Holden-Day.

Hyndman, R. J., & Athanasopoulos, G. (2018). *Forecasting: Principles and practice* (2nd ed.). OTexts.

Gardner, E. S. (1985). Exponential smoothing: The state of the art. *Journal of Forecasting*, 4(1), 1–28.
<https://doi.org/10.1002/for.3980040103>

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2014). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Pearson.

Jolliffe, I. T. (2002). *Principal component analysis* (2nd ed.). Springer.

Kutner, M. H., Nachtsheim, C. J., & Neter, J. (2004). *Applied linear statistical models* (5th ed.). McGraw-Hill.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics* (5th ed.). Pearson.

Çankaya, M. N. (2022, July). Multicovariance and Multicorrelation for p-variables. In *International Conference on Mathematics and its Applications in Science and Engineering* (pp. 273-284). Cham: Springer International Publishing.

BÖLÜM III

Küresel Kamusal Mal Kapsamında Amazon Ormanları

Yücel ERGÜN¹

Giriş

Amazon Ormanları, dünya üzerindeki en geniş tropikal yağmur ormanıdır. Bu sebeple Amazon Ormanları sadece Güney Amerika'nın değil, tüm dünyanın ekolojik dengesi için kritik bir role sahiptir. Yaklaşık 6,7 milyon kilometrekarelik bir alanı kaplayan Amazon Ormanları, dokuz farklı ülkenin topraklarına yayılmıştır. Bu ülkeler; Brezilya, Peru, Kolombiya, Venezuela, Ekvador, Bolivya, Guyana, Surinam ve Fransız Guyanası'dır. Bu ormanlar, dünya üzerindeki biyolojik çeşitliliğin yaklaşık %10'unu barındırır ve her yıl atmosfere büyük miktarda oksijen salarak, gezegenimizin “akciğerleri” olarak adlandırılır (Gatti vd., 2021: 388).

¹ Arş. Gör. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, yucel.ergun@cbu.edu.tr, Orcid id: <https://orcid.org/0000-0003-2471-9530>.

Ancak, Amazon Ormanları'nın ekolojik işlevi sadece oksijen salmakla bitmemektedir. Amazon Ormanları, aynı zamanda büyük bir karbon yutağı olarak, küresel iklim değişikliğiyle mücadelede hayati bir rol oynamaktadır (Basso vd., 2023: 9685). Amazon Ormanları'nın küresel çevre sistemindeki önemi, onu bir “küresel kamusal mal” olarak tanımlanabilir hale getirir.

Küresel kamusal mallar, bireylerin veya ülkelerin bu mallardan faydalanmasını engellemenin mümkün olmadığı ve bir kişinin veya ülkenin bu maldan faydalanmasının başkalarının faydalanmasını azaltmadığı mallardır (Samuelson, 1954: 389). Amazon Ormanları, bu tanımı tam anlamıyla karşılar, çünkü ormanların karbon depolama kapasitesi ve iklim düzenleyici işlevleri, dünya çapında milyarlarca insanın yaşamını doğrudan etkiler. Bu bağlamda, Amazon Ormanları'nın korunması ve sürdürülebilir yönetimi, yalnızca bölgesel bir çevre sorunu olmaktan çıkıp, küresel bir çevresel ve ekonomik zorunluluk haline gelmiştir. Ancak, bu ormanın korunması, büyük zorluklarla karşı karşıyadır. Artan ormansızlaşma oranları, yasa dışı ağaç kesimi, yangınlar ve iklim değişikliği, Amazon'un ekosistem hizmetlerini ve biyolojik çeşitliliğini tehdit etmektedir (Walker vd., 2020: 3017). Bu tehditler, Amazon Ormanları'nın karbon yutak kapasitesini azaltmakta ve ormanın karbon kaynağına dönüşme riskini artırmaktadır (Gatti vd., 2021: 393).

Bu çalışmada, Amazon Ormanları'nın küresel kamusal mal olarak ele alınmasının nedenini ve ekolojik faydalarına yer verilecektir. Ayrıca, Amazon Ormanları'nın korunmasına yönelik uluslararası çabalar ve yerel yönetim stratejilerinin etkinliği değerlendirilecek ve Amazon Ormanları'nın sürdürülebilir yönetimi

için gelecekte izlenmesi gereken yollar tartışılacaktır. Amazon Ormanları'nın korunması, sadece bölgesel çevresel sürdürülebilirlik için değil, aynı zamanda küresel ekosistem dengesinin korunması için de hayati bir öneme sahiptir. Bu nedenle, bu çalışma, Amazon Ormanları'nın korunmasının neden küresel bir zorunluluk olduğunu ve bu hedefe ulaşmak için hangi stratejilerin benimsenmesi gerektiğini derinlemesine analiz etmeyi amaçlamaktadır.

1. Küresel Kamusal Mallar Teorisi

1.1. Kavramsal Çerçeve

Küresel kamusal mallar (KKM), ekonomik ve uluslararası ilişkiler bağlamında önemli bir kavram olarak karşımıza çıkar. Temel özellikleri dışlanamazlık ve rekabetsizlik olan bu mallar, bireysel ülkelerin sınırlarını aşan ve tüm dünya nüfusunu etkileyen faydalar sunar (Ağca, 2024). Samuelson'un (1954: 388) çalışmalarıyla temelleri atılan bu kavram, küresel düzeyde çevresel sürdürülebilirlik, barış ve güvenlik gibi geniş bir yelpazede ele alınmaktadır.

Küresel kamusal mallar belirli bir ülkenin veya bireyin kullanımına özgülenemez, yani bir kişi bu maldan faydalandığında, diğer kişilerin faydalanma imkânını azaltmayan mallardır. Örneğin, küresel çevre sağlığı veya uluslararası güvenlik bu tür mallar arasında sayılabilir. Bu nedenle, KKM, ekonomik anlamda devletlerin iş birliğini gerektirir ve bu iş birliği olmadan yeterli düzeyde sağlanamaz (Bodansky, 2000: 339).

Küresel kamusal mallar kavramının geliştirilmesi, devletlerin bireysel çıkarlarını aşan kolektif bir çaba gerektirir. Bu bağlamda, "bedavacılık" (free-rider) sorunu sıkça tartışılan bir konudur.

Bedavacılık, bireylerin veya ülkelerin, ortak sağlanan bir faydadan yararlanırken, bu faydanın sağlanması için gerekli olan katkıyı yapmamaları durumudur. Küresel ısınmanın engellenmesi ya da ozon tabakasının korunması gibi küresel çevre sorunlarında bu sorun belirginleşir (Deneulin & Townsend, 2007: 22).

KKM teorisi, ülkelerin iş birliğinin önemi vurgular. Bununla birlikte, bu kavram sadece ekonomik bir teori olmanın ötesine geçerek, sosyal bilimler, çevre bilimleri ve hukuk gibi disiplinlerde de önemlidir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 1999 yılında yayınladığı "Küresel Kamusal Mallar" raporu, bu kavramın uluslararası politika ve hukuktaki yerini belirlemede önemli bir adım olmuştur. Küresel kamusal mallar teorisi, bireysel ülkelerin kapasitesini aşan ve tüm insanlığı ilgilendiren sorunların çözümünde kullanılan bir çerçeve sunar (Cogolati vd., 2016: 4).

Küresel kamusal mallar uluslararası ekonomi ve siyaset biliminde, sınırları aşan etkileri ve küresel düzeydeki faydaları ile öne çıkan bir kavramdır. Bu mallar, klasik anlamda kamusal malların iki temel özelliğini, dışlanamazlık ve rekabetsizlik özelliklerini taşımaktadır. Ancak bu özellikler küresel ölçekte geçerlidir. Bu özellikleri incelersek;

Dışlanamazlık: Bir küresel kamusal mal, bireylerin ya da ülkelerin bu maldan faydalanmasını engellemek imkânsız ya da çok zordur. Örneğin, iklim istikrarı bir küresel kamusal mal olarak düşünüldüğünde, belirli bir ülkenin atmosferdeki karbon salınımını azaltarak iklim değişikliğine olumlu katkıda bulunması, tüm dünya üzerinde etkili olur ve bu faydadan hiç kimse dışlanamaz. Bu durum, iklim değişikliğiyle mücadele gibi küresel çevre sorunlarında

uluslararası iş birliğini zorunlu kılar (Deneulin & Townsend, 2007: 22-23).

Rekabetsizlik: Küresel kamusal malların bir diğer özelliği de bir bireyin ya da ülkenin bu maldan faydalanmasının, diğer bireylerin ya da ülkelerin aynı maldan faydalanmasını engellememesidir. Örneğin, ozon tabakasının korunması ya da uluslararası güvenlik, herkesin aynı ölçüde faydalandığı, bir kişi ya da ülkenin faydalanmasının diğerlerinin faydasını azaltmadığı küresel kamusal mallar olarak kabul edilir (Deneulin & Townsend, 2007: 22-23).

1.2. Ekonomik ve Çevresel Etkiler

Küresel kamusal malların ekonomik ve çevresel etkileri, karmaşık bir dinamik içinde değerlendirilmeli ve bu değerlendirme, uluslararası ticaretin, tüketim alışkanlıklarının ve küresel çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkileri bağlamında ele alınmalıdır. Küresel kamusal mallar, doğaları gereği ulusal sınırları aşan ve küresel ölçekte fayda sağlayan unsurları içerir. Bu malların sağlanması ve korunması hem ekonomik hem de çevresel açılardan kritik sonuçlar doğurur.

1.2.1. Tüketim ve Ticaretin Rolü

Küresel kamusal malların sağlanmasında ekonomik etkiler, genellikle uluslararası ticaret ve tüketim faaliyetleri ile doğrudan ilişkilidir. Küresel ticaret, ekonomik büyümenin motoru olarak görülse de bu süreçte meydana gelen çevresel etkiler genellikle göz ardı edilmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerin tüketim alışkanlıkları, üretim faaliyetlerinin gelişmekte olan ülkelere kaymasına neden olurken, bu durum çevresel bozulmaları arttırabilir. Bu süreç,

gelişmiş ülkelerin çevresel ayak izlerini, üretim sürecinin gerçekleştiği gelişmekte olan ülkelere ihraç etmeleriyle sonuçlanır (Wiedmann vd., 2007: 15-16).

Bununla birlikte, uluslararası ticaretin ekonomik etkileri, çevresel sürdürülebilirliğe doğrudan bağlıdır. Örneğin, tarım ürünlerinin ticareti hem ekonomik büyüme sağlamakta hem de çevresel etkilere yol açabilmektedir. Tarım sektörü, küresel ticaretin önemli bir parçası olup, birçok ülkenin ekonomik kalkınmasında merkezi bir rol oynar. Ancak bu sektör, çevresel bozulmaya katkıda bulunabilir. Çünkü tarım alanlarının artması için orman alanlarının azaltılması, su kaynaklarının aşırı kullanımı ve biyolojik çeşitliliğin kaybı gibi çeşitli olumsuz sonuçlara sebebiyet verebilmektedir (Li vd., 2016: 682-683).

1.2.2. İklim Değişikliği ve Biyolojik Çeşitlilik

Küresel kamusal malların çevresel etkileri, büyük ölçüde iklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik kaybı gibi küresel sorunlar çerçevesinde değerlendirilir. Örneğin, iklim değişikliğiyle mücadele, karbon emisyonlarının azaltılması yoluyla gerçekleştirilirken, bu süreçteki ekonomik aktivitelerin etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Fakat karbon emisyonlarının azaltılması, genellikle ekonomik büyüme ile ters orantılı olarak görülse de, yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımlar, hem ekonomik büyümeyi destekleyebilir hem de çevresel sürdürülebilirliği artırabilir (Dalin & Rodriguez-Iturbe, 2016: 1-2).

Biyolojik çeşitlilik, küresel çevresel sürdürülebilirliğin önemli bir bileşenidir ve küresel kamusal mallar çerçevesinde değerlendirilmesi gereken kritik bir konudur. Biyolojik çeşitlilik

kaybı, ekosistemlerin işleyişini ve insan yaşamını doğrudan etkileyen bir süreçtir. Uluslararası ticaret ve ekonomik faaliyetler, bu kayba katkıda bulunan ana faktörlerden biridir. Özellikle ormansızlaşma ve habitat tahribatı, biyolojik çeşitliliğin kaybına yol açan başlıca unsurlardır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2024).

1.2.3. Ekonomik Politikalar ve Çevresel Sürdürülebilirlik

Küresel kamusal malların sağlanması ve korunması hem ekonomik hem de çevresel açıdan dengeli bir yaklaşım gerektirir. Bu bağlamda, ekonomik politikalar ve çevresel sürdürülebilirlik arasındaki ilişki dikkatle ele alınmalıdır. Örneğin, çevre dostu teknolojilere yapılan yatırımlar hem ekonomik büyümeyi destekleyebilir hem de çevresel etkileri azaltabilir. Bu tür yatırımlar, enerji verimliliğini artırabilir ve karbon emisyonlarını azaltabilir. Bu durum da uzun vadede sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkıda bulunabilmektedir (Turan, 2008: 172).

Çevresel politikaların uluslararası ticaret üzerindeki etkileri de dikkate alınmalıdır. Örneğin, çevresel düzenlemeler ve yeşil ticaret anlaşmaları, çevresel sürdürülebilirliği artırabilir ve küresel çevresel etkileri azaltabilir. Bununla birlikte, bu tür politikaların etkinliği, uluslararası iş birliği ve politikaların küresel olarak uygulanabilirliğine bağlıdır (Turan, 2008: 179).

Küresel kamusal malların ekonomik ve çevresel etkileri, yalnızca bu malların korunmasının zorluklarıyla sınırlı kalmaz, aynı zamanda küresel ekonominin ve ekosistemlerin karmaşık yapısını da doğrudan etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, küresel kamusal malların sağlanmasında ekonomik faaliyetlerin, ticaretin ve

tüketimin oynadığı rolü anlamak hem çevresel sürdürülebilirlik hem de uzun vadeli ekonomik refah açısından önem taşıyabilmektedir.

1.2.3.1. Ekonomik Büyüme ve Çevresel Bozulma İkilemi

Küresel kamusal malların ekonomik ve çevresel etkilerini incelerken, ekonomik büyüme ile çevresel bozulma arasındaki karmaşık ilişkiyi göz önünde bulundurmak gerekir. Bir yandan, ekonomik büyüme genellikle çevresel kaynakların aşırı kullanımı ve çevresel bozulma ile ilişkilendirilir. Örneğin, tarımsal üretim ve sanayi faaliyetlerinin artması, genellikle su kirliliği, toprak erozyonu ve biyolojik çeşitlilik kaybı gibi olumsuz çevresel etkilerle sonuçlanır. Tarım sektöründe, üretim süreci sonucunda orman ve habitat kaybına neden olduğu birçok durumda, ekonomik büyüme ile çevresel bozulma arasındaki bu ilişki görülebilmektedir (Tekbaş, 2022: 530). Öte yandan, devlet ekonomik büyüme, çevresel sürdürülebilirlik politikalarının uygulanmasını finanse etmek ve desteklemek için gerekli kaynakları sağlayabilir. Yenilenebilir enerji teknolojileri, sürdürülebilir tarım uygulamaları ve yeşil altyapı projeleri gibi sürdürülebilir kalkınma projeleri hem ekonomik büyümeyi destekleyebilir hem de çevresel bozulmayı azaltabilmektedir. Bu tür yatırımlar, ekonomik büyüme ile çevresel sürdürülebilirlik arasında daha dengeli bir ilişki kurulmasına olanak tanımaktadır (Ağcakaya ve Kaya, 2022: 522).

1.2.4. Küresel Ticaretin Çevresel Ayak İzi

Küresel ticaretin çevresel etkilerini anlamak için kullanılan yöntemlerden biri, ticaretin çevresel ayak izini değerlendiren çevresel muhasebe yöntemleridir. Bu yöntemler, uluslararası ticaretin çevresel maliyetlerini ve faydalarını değerlendirmek için

çeşitli veri setlerini kullanır. Örneğin, ithal edilen tarım ürünlerinin üretildiği ülkelerdeki çevresel etkiler, üretim sürecinde kullanılan su, enerji ve diğer kaynakların miktarı ile ölçülür. Bu tür değerlendirmeler, çevresel sürdürülebilirliği artırmak için uluslararası ticaret politikalarının nasıl değiştirilebileceği konusunda önemli bilgiler sağlamaktadır (Godar vd., 2015: 25).

1.2.5. Çevresel Politikalar ve Uluslararası Ticaretin Etkileşimi

Küresel kamusal malların sağlanması ve korunması, çevresel politikaların uluslararası ticaret üzerindeki etkileriyle de yakından ilişkilidir. Uluslararası ticaretin çevresel etkilerini azaltmak için uygulanan çevresel politikalar hem ticaretin sürdürülebilirliğini artırabilir hem de küresel çevresel sorunlarla mücadelede önemli bir araç olarak kullanılabilir. Örneğin, karbon vergileri, çevresel düzenlemeler ve yeşil ticaret anlaşmaları, uluslararası ticaretin çevresel etkilerini azaltmak için kullanılan başlıca araçlardır (Ağcakaya ve Kaya, 2022: 516-517).

Çevresel politikaların etkinliği, bu politikaların küresel düzeyde uygulanabilirliğine ve uluslararası iş birliğine bağlıdır. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerdeki çevresel düzenlemelerin zayıf olması, üretim süreçlerinin bu ülkelere kaydırılmasına ve böylece küresel çevresel bozulmanın artmasına neden olabilir. Bu durum, çevresel düzenlemelerin ve politikaların küresel olarak uyumlu ve bütünleşmiş bir şekilde uygulanmasının önemini vurgular (Kaypak, 2013: 18).

2. Amazon Ormanlarının Ekosistemi ve Korunması

2.1. Biyolojik Çeşitlilik ve Koruma

Amazon Ormanları, dünya üzerindeki en zengin biyolojik çeşitliliğe sahip ekosistemlerden biridir ve bu ormanlar, sayısız bitki ve hayvan türüne ev sahipliği yapar. Bu biyolojik çeşitlilik, yalnızca bölgesel ekosistemler için değil, aynı zamanda küresel ekosistemin sürdürülebilirliği için de hayati öneme sahiptir. Amazon Ormanları'nın biyolojik çeşitliliği, ekosistemin korunmasında önemli bir rol oynar Amazon Ormanları'nın ekosisteme faydaları arasında karbon depolama, su döngüsü düzenlemesi ve toprak verimliliğinin korunması bulunmaktadır.

2.1.1. Amazon Ormanları'nın Biyolojik Çeşitliliği

Amazon Ormanları, dünya üzerindeki toplam biyolojik çeşitliliğin yaklaşık %10'unu barındırır. Bu ormanlar, yaklaşık 390 milyar bireyden oluşan 16.000 bitki türü ile 2.5 milyon böcek türü, binlerce kuş, memeli, amfibi ve sürüngen türüne ev sahipliği yapmaktadır (DW, 2019). Amazon bölgesi, aynı zamanda birçok endemik türü barındırır; bu türler yalnızca bu bölgeye özgüdür ve bu nedenle koruma çabaları için özel bir öneme sahiptir. Amazon Ormanları'nın biyolojik çeşitliliği, ekosistemlerin işleyişini ve bu ekosistemlerden sağlanan hizmetlerin kalitesini doğrudan etkiler. Örneğin, tozlaşma, besin zincirlerinin korunması ve toprak sağlığı gibi hizmetler, bu biyolojik çeşitliliğin korunmasına bağlıdır. Biyolojik çeşitliliğin azalması, bu hizmetlerin zayıflamasına ve ekosistemlerin bozulmasına yol açabilir (Green Petition, 2024).

2.1.2. Amazon Ormanları'nın Koruma Stratejileri

Amazon Ormanları'ndaki biyolojik çeşitliliğin korunması, bir dizi tehdide karşı mücadele edilmesini gerektirir. Bu tehditler arasında ormansızlaşma, yasa dışı ağaç kesimi, yangınlar, habitat

parçalanması, iklim değışikliği ve istilacı türlerin yayılması yer alır (GIF, 2024). Özellikle ormansızlaşma, Amazon'daki biyolojik çeşitlilik için en büyük tehdidi oluşturur. Ormansızlaşma süreci, hem doğrudan habitat kaybına yol açar hem de ormanın geri kalan kısımlarında yangın ve kuraklık riskini artırır, bu da ekosistemlerin sağlığını tehlikeye atar. Biyolojik çeşitliliğin korunması için çeşitli stratejiler uygulanmaktadır. Bunlar arasında koruma alanlarının oluşturulması, sürdürülebilir orman yönetimi uygulamaları ve yerel toplulukların koruma çabalarına dâhil edilmesi yer alır. Örneğin, Brezilya'nın Yerliler Orman Koruma Programı, yerli topluluklara biyolojik çeşitliliği koruma çabalarına katılım sağlamaları için doğrudan ödeme yaparak ormansızlaşmayı önlemeyi amaçlamaktadır (USAID, 2024).

Koruma alanları, Amazon Ormanları'ndaki biyolojik çeşitliliğin korunmasında kritik bir rol oynamaktadır. Ancak bu alanların etkili bir şekilde korunması ve yönetilmesi için daha fazla çaba gerekmektedir. Örneğin, Brezilya Orman Yasası'nın uygulanması, Cerrado² biyomunda biyolojik çeşitlilik ve ekosistem hizmetlerinin korunmasında istenilen etkiyi yaratamamıştır. Bu durum, koruma alanlarının genişletilmesi ve bu alanlardaki koruma çabalarının güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir (İklim Haber, 2022).

Koruma alanlarının genişletilmesi ve etkin bir şekilde yönetilmesi, biyolojik çeşitliliğin korunmasında önemli bir adım olarak kabul edilir. Ancak bu alanların yaratılması sırasında, yerel halkların hakları ve geçim kaynakları da göz önünde

² Brezilya'nın Tropikal yayla bölgesi.

bulundurulmalıdır. Yerel halkların orman koruma projelerine katılımı, hem biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkı sağlar hem de bu halkların ekonomik refahını desteklemektedir (Fearnside, 2008: 1).

Amazon Ormanları'ndaki biyolojik çeşitliliğin korunması, yalnızca ekolojik değil, aynı zamanda ekonomik bir gerekliliktir. Amazon Ormanları, karbon depolama, su döngüsü düzenlemesi ve toprak verimliliğinin korunması gibi önemli faydalar sağlar. Bu faydanın ekonomik değeri, ormanların yok edilmesi durumunda ortaya çıkacak maliyetlerden çok daha yüksektir. Örneğin, Amazon Ormanları'ndaki biyolojik çeşitliliğin korunması, küresel iklim değişikliğiyle mücadelede kritik bir rol oynar, çünkü bu ormanlar büyük miktarda karbonu depolar ve iklim değişikliğinin etkilerini hafifletir (Strand vd., 2018: 657).

Biyolojik çeşitliliğin korunması, aynı zamanda su kaynaklarının korunmasına ve toprak erozyonunun önlenmesine de katkı sağlar. Bu faydalar, yerel halkların geçim kaynaklarını korur ve tarım faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini desteklemesine imkân sağlamaktadır. Bu nedenle, biyolojik çeşitliliğin korunması hem ekosistemlerin sağlığını hem de yerel ve küresel ekonomilerin sürdürülebilirliğini desteklemektedir. Amazon Ormanları'ndaki biyolojik çeşitlilik, küresel ekosistem sağlığı için kritik bir öneme sahiptir ve korunması gereklidir. Bu koruma çabaları, yerel halkların haklarını ve geçim kaynaklarını gözeterek sürdürülebilir politikalarla desteklenmelidir.

3. Amazon Ormanları'nda Karbon Depolama Kapasitesi

Amazon Ormanları, dünya üzerindeki en büyük karbon yutaklarından biri olarak, küresel iklim düzenlemesi üzerinde kritik bir role sahiptir. Bu ormanlar, büyük miktarlarda karbonu atmosferden çekerek biyokütlelerinde depolar ve böylece iklim değişikliğinin yavaşlatılmasına katkıda bulunur. Amazon Ormanları'nın iklim düzenlemesi ve karbon depolama kapasitesi, bu ekosistemin sağlığı ve devamlılığı için hayati önem taşımaktadır. Ancak, ormansızlaşma, yangınlar ve iklim değişikliği gibi insan kaynaklı ve doğal faktörler bu kapasiteyi tehdit etmektedir.

Amazon Ormanları, yaklaşık 150 milyar ton karbonu barındırmaktadır (Hussain, 2023). Bu büyük karbon rezervi, atmosferik CO₂ seviyelerini düzenlemekte ve küresel ısınmayı yavaşlatmada önemli bir rol oynamaktadır. Amazon Ormanları'nın karbon yutağı olarak işlevi, ormandaki ağaçların fotosentez yoluyla atmosferden karbonu çekip biyokütlelerinde depolamaları ile sağlanır. Ancak, son yıllarda yapılan araştırmalar, Amazon Ormanları'nın karbon yutak kapasitesinin zayıfladığını göstermektedir. Bu durum, özellikle doğu Amazon bölgesinde, ormansızlaşma ve iklim değişikliği nedeniyle ormanların karbon kaynağına dönüşmesiyle ilişkilidir (Basso vd., 2023: 9686).

4. Küresel Kamusal Mal Olarak Amazon Ormanları'nın Korunması ve Yönetimi

Amazon Ormanları'nın korunmasına yönelik en önemli uluslararası girişimlerden biri, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) altında geliştirilen REDD+ (Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation) programıdır. REDD+, ormansızlaşmayı ve orman bozulumunu azaltarak karbon emisyonlarını düşürmeyi amaçlayan bir

programdır. Bu program, gelişmekte olan ülkelerde ormanların korunmasını teşvik ederken, bu ülkelerin karbon emisyonlarını azaltmaları karşılığında uluslararası fonlardan finansal destek alması imkânı sağlar (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2021: 1-3).

Brezilya, REDD+ programı kapsamında Amazon Ormanları'nı koruma çabalarına katılan başlıca ülkelerden biridir. Bu çabalar, Norveç gibi ülkelerden gelen finansal yardımlar aracılığıyla desteklenmiştir. Örneğin, Norveç, Brezilya'ya 1 milyar dolar bağış yaparak Amazon Ormanları'nın korunmasına yönelik projeleri finanse etmiştir. REDD+ programı, ormansızlaşmanın azaltılması yoluyla küresel karbon emisyonlarının düşürülmesine katkıda bulunmayı amaçlar, ancak bu süreçte yerel toplulukların hakları ve geçim kaynaklarının korunması da kritik bir öneme sahiptir (Fearnside, 2011: 7).

Amazon Ormanları'nın korunmasına yönelik uluslararası çabaların bir diğer önemli unsuru Amazon Fonu'dur. Bu fon, Amazon Ormanları'nı koruma ve sürdürülebilir kullanım projelerini finanse etmek için oluşturulmuştur. Fon, özellikle ormansızlaşmayı azaltmayı amaçlayan projeleri desteklemekte ve Brezilya hükümetine bu alandaki politikalarını güçlendirmesi için mali kaynak sağlamaktadır. Amazon Fonu'nun en büyük bağışçısı olan Norveç, 2008'den bu yana bu fona büyük miktarda katkıda bulunmuştur (Bolle, 2019: 4).

Amazon Fonu'nun etkinliği, Brezilya'daki politik değişikliklerden etkilenebilmektedir. Örneğin, Brezilya'da 2019'da ormansızlaşmayı artıran politikaların uygulanması, Amazon

Fonu'nun etkinliğini zayıflatmış ve uluslararası toplumun Brezilya'ya olan güvenini sarsmıştır. Bu durum, Amazon Ormanları'nın korunması için uluslararası iş birliğinin ne kadar önemli olduğunu göstermiştir (Peng vd., 2020: 1).

Uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri, yerel toplulukların bu süreçlere katılımını teşvik etmek için çeşitli projeler yürütmektedir. Örneğin, Kayapo halkı ile Conservation International arasında kurulan uzun vadeli ortaklık, yerel toplulukların koruma alanlarındaki etkisini artırmış ve bu alanların sürdürülebilir yönetimini sağlamıştır. Bu tür projeler, Amazon Ormanları'nın korunması ve sürdürülebilir yönetimi için önemli bir model oluşturmaktadır (Kayapo, 2024).

Amazon Ormanları'nın korunması ve sürdürülebilir yönetimi, genellikle sınır ötesi işbirliğini gerektirir. Amazon havzası birçok ülke tarafından paylaşıldığından, bu ülkeler arasındaki işbirliği, ormanın bütünlüğünü korumak için gereklidir. Örneğin, Amazon İşbirliği Antlaşması Örgütü (ACTO), Amazon ülkeleri arasında çevresel yönetim konularında işbirliğini teşvik eden bir platformdur. ACTO, su yönetimi, biyoçeşitlilik korunması ve iklim değişikliğine uyum gibi konularda sınır ötesi projelerin geliştirilmesini desteklemektedir (Tigre, 2019: 413).

Bölgesel işbirliği stratejileri, aynı zamanda ormansızlaşmanın önlenmesi ve ormanların restorasyonu için ortak çabaları içerebilir. Örneğin, Brezilya, Ekvador ve Peru gibi ülkeler, ormansızlaşmayı azaltmak ve ormanları restore etmek için ortak girişimlerde bulunmuşlardır. Bu tür bölgesel işbirlikleri, ormanın sürdürülebilir

yönetimini desteklemek ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlamak için hayati öneme sahiptir.

Sonuç

Amazon Ormanları, küresel iklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik kaybı gibi büyük çevresel sorunlarla mücadelede kritik bir öneme sahiptir. Bu ormanlar, dünya üzerinde karbon depolama kapasitesinin büyük bir kısmını barındırarak küresel iklimin düzenlenmesine katkıda bulunur. Ancak, ormansızlaşma ve iklim değişikliği gibi insan kaynaklı tehditler, Amazon Ormanları'nın bu işlevlerini yerine getirme kapasitesini tehlikeye atmaktadır.

Küresel kamusal mal olarak Amazon Ormanları'nın korunması, yalnızca ulusal sınırları aşan bir çevresel sorun olarak değil, aynı zamanda küresel bir sorumluluk olarak ele alınmalıdır. Uluslararası anlaşmalar ve iş birlikleri, bu ormanların korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. REDD+ gibi programlar, ormansızlaşmayı azaltmayı ve ormanların korunmasını teşvik ederek, Amazon Ormanları'nın karbon yutağı olarak işlevini sürdürmesine katkıda bulunabilmektedir.

Yerel ve bölgesel yönetim stratejileri, Amazon Ormanları'nın sürdürülebilir yönetimi için hayati öneme sahiptir. Yerli toplulukların bu süreçlere dâhil edilmesi ve onların bilgi birikimlerinden yararlanılması, ormanların korunması ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Amazon Ormanları'nın korunması ve sürdürülebilir yönetimi hem küresel iklim değişikliğiyle mücadelede hem de biyolojik çeşitliliğin korunmasında temel bir gerekliliktir. Bu hedeflere ulaşmak için uluslararası ve yerel düzeyde güçlü iş birlikleri ve etkin

politikalar gereklidir. Küresel kamusal mal olarak kabul edilen Amazon Ormanları'nın Dünya için önemi büyüktür. Bu sebeple gerekirse tüm ülkelerin Amazon Ormanları'nın korunması amacıyla finansal destek sağlaması gereklidir. Çünkü Amazon Ormanları tüm ülkelerin yararlandığı bir oksijen kaynağı ve birçok endemik türün yaşadığı bir doğal kaynaktır. Bu doğal kaynağı gelecek nesle miras edilebilmesi ve dünyada hava kirliliğini azaltmak amacıyla korunmalıdır.

Kaynakça

Ağca, B. (2024). Küresel Kamu Malları, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, <https://www.mfa.gov.tr/kuresel-kamu-mallari.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 31.10.2024.

Ağcakaya, S. ve Kaya, I. (2022). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi Perspektifinden

Basso, L. S., Denning, A. S., Koven, C. D., Baker, I. T., & Dirmeyer, P. A. (2023). Climate Change Alters Amazon Forest CO2 Fluxes: Increased Photosynthesis, Respiration, And Fire Emissions. *Global Change Biology*, 29(1), 173-193.

Bolle, M. D. (2019). The Amazon Is a Carbon Bomb: How Can Brazil and the World Work Together to Avoid Setting It Off? *Peterson Institute for International Economics*, 1-8.

Cogolati, S., Hamid, L. M., & Vanstappen, N. (2016). Global Public Goods and Democracy in International Legal Scholarship. *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, 5(2), 225-249.

Dalin, C., & Rodríguez-Iturbe, I. (2016). Environmental Impacts of Food Trade Via Resource Use And Greenhouse Gas Emissions. *Environmental Research Letters*, 11(3), 035012, 1-9.

Deneulin, S., & Townsend, N. (2007). Public Goods, Global Public Goods and The Common Good. *International Journal of Social Economics*, 34(1), 19-36.

DW, (2019). Amazon Ormanları dünya için neden önemli? (Yayın Tarihi: 23.08.2019). <https://www.dw.com/tr/amazon-ormanlar%C4%B1-d%C3%BCnya-i%C3%A7in-neden-%C3%B6nemli/a-50145754#:~:text=%C4%B0klim%20De%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi&text=Ayr%C4%B1ca%20Amazon%20Ya%C4%9Fmur%20Ormanlar%C4%B1%2C%20yery%C3%BCz%C3%BCndeki,b%C3%BCy%C3%BCk%20sera%20gaz%C4%B1%20kaynaklar%C4%B1ndan%20biri>. Erişim Tarihi: 14.11.2024.

Fearnside, P. M. (2008). The Roles and Movements Of Actors in The Deforestation of Brazilian Amazonia. *Ecology and Society*, 13(1), 1-23.

Fearnside, P. M. (2011). Brazil's Amazon Forest Mitigation Of Global Warming: Controversies and Opportunities. *Climate Policy*, 1-12.

Food and Agriculture Organization of the United Nations, (2021). About REDD+. *UN-REDD Programme Fact Sheet*, <https://www.un-redd.org/sites/default/files/2021-10/Fact%20Sheet%201-%20About%20REDD3.pdf>, Erişim Tarihi: 03.12.2024.

Gatti, L. V., Basso, L. S., Miller, J. B., Gloor, M., Domingues, L. G., Cassol, H. L. G., Correia, C. S. C., Borges, V. F., D'Amelio, M. T. S., Medeiros, A. F., Basso, D. F., Gloor, E., Phillips, O. L., & Nobre, A. D. (2021). Amazonia As a Carbon Source Linked to Deforestation and Climate Change. *Nature*, 595(7867), 388-393.

GIF, (2024). Ormanın İçinde Bir Işık: Brezilya'nın Amazon'u Kurtarma Mücadelesi ve İklim Değişimi Diplomasisi, <https://www.gif.org.tr/dusundurenler/ormanin-icinde-bir-isik-brezilyanin-amazonu-kurtarma-mucadelesi-ve-iklim-degisimi-diplomasisi-jeff-tollefson> Erişim Tarihi: 14.11.2024.

Godar, J., Persson, U. M., Tizado, E. J., & Meyfroidt, P. (2015). Towards More Accurate And Policy-Relevant Footprint Analyses: Tracing Fine-Scale Socio-Environmental Impacts Of Production to Consumption. *Ecological Economics*, 112, 25-35.

Green Petition, (2024). Amazon Ormanları Dünya İçin Neden Önemli?, <https://greenpetition.com/tr-tr/blogs/blog/amazon-ormanlari-dunya-icin-neden-onemli?srsltid=AfmBOopdVXfguTBRec02V2aYyh55Pd4bkT4oMME4BeCD-8xRYODEzjld> Erişim Tarihi: 14.11.2024.

Hussain, G. (2023). Amazon Deforestation — How Much of the Rainforest Is Left?. Yayın Tarihi: 13.10.2023. <https://sentientmedia.org/amazon-deforestation/>, Erişim Tarihi: 20.11.2024.

İklim Haber, (2022). En Önemli Biyolojik Çeşitlilik Alanlarından Cerrado Savanı Yok Oluyor. Yayın Tarihi: 04.01.2022. <https://www.iklimhaber.org/en-onemli-biyolojik->

cesitlilik-alanlarından-cerrado-savani-yok-oluyor/, Erişim Tarihi: 14.11.2024.

Kayopo, (2024). Kayopo Project. <https://kayapo.org/>, Erişim Tarihi: 04.12.2024.

Kaypak, ř. (2013). Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 17-34.

Li, T., Balezentis, T., Makuteniene, D., Streimikiene, D. & Krisciukaitiene, I. (2016). Energy-Related CO₂ Emission in European Union Agriculture: Driving Forces and Possibilities For Reduction, *Applied Energy*, 180, 682-694.

Samuelson, P. A. (1954). The Pure Theory of Public Expenditure. *Review of Economics and Statistics*, 36(4), 387-389.

Peng, W., Sonne, C., Lam, S. S., Ok, Y. S. ve Alstrup, A., K. O. (2020). The Ongoing Cut-Down Of The Amazon Rainforest Threatens The Climate And Requires Global Tree Planting Projects: A Short Review, *Environmental Research*, 181, 108887, 1-3, <https://doi.org/10.1016/j.envres.2019.108887>.

Strand, J., Soares-Filho, B., Costa, M. H., Oliveira, U., Ribeiro, S. C., Pires, G. F., Oliveira, A., Rajao, R., May, P., Van Der Hoff, R., Siikamaki, J., Seroa da Motta, R. ve Toman, M. (2018). Spatially Explicit Valuation of the Brazilian Amazon Forest's Ecosystem Services, *Nature Sustainability*, 1, 657-664.

Tekbaş, M. (2022). Ekonomik Büyüme ve Ekonomik Küreselleşmenin Çevre Kalitesi Üzerindeki Etkisi: Geçiş

Ekonomileri Örneği, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 528-538.

Tigre, M. A. (2019). Building An Adaptation Strategy for Amazon Countries, *International Environmental Agreements*, 19, 411-427, <https://doi.org/10.1007/s10784-019-09443-w> .

Turan, D. (2008). Küresel Kamusal Mallar ve Finansmanı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2024). Biyolojik Çeşitlilik. <https://www.mfa.gov.tr/biyolojik-cesitlilik.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 08.11.2024.

USAID, (2024). Amazon Regional Environment Program, <https://www.usaid.gov/peru/environment/amazon-regional-environment-program>, Erişim Tarihi: 15.11.2024.

Walker WS, Gorelik SR, Baccini A, Aragon-Osejo JL, Josse C, Meyer C, Macedo MN, Augusto C, Rios S, Katan T, de Souza AA, Cuellar S, Llanos A, Zager I, Mirabal GD, Solvik KK, Farina MK, Moutinho P, Schwartzman S. (2020). The Role of Forest Conversion, Degradation, and Disturbance In The Carbon Dynamics of Amazon Indigenous Territories and Protected Areas. *Proc. Natl. Acad. Sci. USA*. 11;117(6):3015-3025. doi: 10.1073/pnas.1913321117. Epub 2020 Jan 27. PMID: 31988116; PMCID: PMC7022157.

Wiedmann, T., Lenzen, M., Turner, K., & Barrett, J. (2007). Examining The Global Environmental Impact of Regional Consumption Activities—Part 2: Review of Input–Output Models

for The Assessment of Environmental Impacts Embodied in Trade.
Ecological Economics, 61(1), 15-26.